

„Želimo spasiti Hrvatsku od daljnje katastrofe”: ciljevi misije potpukovnika Ivana Babića*

TOMISLAV KARDUM

Hrvatski institut za povijest

Zagreb, Hrvatska

tkardum96@gmail.com

Autor na temelju deklasificiranoga dosjea britanskoga ministarstva rata (War Office) o ispitivanju potpukovnika Ivana Babića u Bariju početkom 1944., građe komunističke provenijencije, memoarskih zapisa i Babićeve korespondencije dopunjava dosadašnje spoznaje o misiji domobranskoga potpukovnika Ivana Babića. Iako je tijekom ispitivanja pred britanskim časnicima Babić odbijao govoriti o političkim ciljevima misije jer je djelovao kao svojevrсни kurir Hrvatske seljačke stranke (HSS) u zemlji i dijela domobranstva prema vrhu HSS-a u emigraciji, iz njegovih se odgovora razaznaju sudionici misije iz domobranstva i samoga HSS-a, ali i ciljevi zavjerenika, koji su namjeravali prebaciti regularnu vojsku Nezavisne Države Hrvatske (domobranstvo), kao i dio ustaških prebjega, na savezničku stranu u borbu protiv sila Osovine, ali uz suradnju s Narodnooslobodilačkim pokretom nasuprot četnicima. Zaključak je autora da je spomenutim planom HSS namjeravao osigurati svoje pozicije na završetku rata da bi Hrvatska imala odvojenu vojnu silu koja bi joj omogućila da se odupre uspostavi komunističke vlasti ili eventualnoj restauraciji jugoslavenskoga unitarizma.

Ključne riječi: Ivan Babić; domobranstvo; Hrvatska seljačka stranka; Drugi svjetski rat; Nezavisna Država Hrvatska

Uvod

U siječnju 1944. na američki vojni aerodrom u Apuliji blizu Barija sletio je zrakoplov (*Dornier Do-17*) Nezavisne Države Hrvatske (NDH), koja se borila na strani sila Osovine protiv tih istih Amerikanaca. U zrakoplovu je bio glavnošožerni potpukovnik Hrvatskoga domobranstva Ivan Babić sa suprugom Viktorijom, mehaničarom Tomom Lulićem i pilotom Vladimirom

* Ovo istraživanje provedeno je u sklopu projekta „Političko ozračje i represija u Hrvatskoj i Jugoslaviji od 1941. do 1995. – selektivna sjećanja i interpretacije”, koji financira Europska unija programom NextGenerationEU, broj projekta 380-01-02-23-44.

Pavešićem. Nakon kratkoga razgovora s američkim časnicima Babić je, s obzirom na to da je nosio poruku za Britance, prebačen u stožer britanske vojske. Babić se predstavio kao izaslanik domobranstva i Hrvatske seljačke stranke (HSS), čiji je glavni tajnik, Juraj Krnjević, donedavno bio potpredsjednik jugoslavenske vlade u egzilu. Zatražio je od Britanaca da ga propuste do Londona s političkom porukom, ali njegov je zahtjev odbijen te je ostao u britanskom zatočeništvu do kraja rata. Ukratko, njegova je misija propala.

Prvi je o Babićevoj misiji uzgredno pisao slovenski povjesničar Dušan Biber u feljtonu za *Vjesnik u srijedu*.¹ U velikom intervjuu za časopis hrvatske političke emigracije, londonsku *Novu Hrvatsku*, Babić je uglavnom izrekao slična stajališta kao u članku za *Hrvatsku reviju*.² Sam je Babić u opsežnom članku za zbornik *Hrvatske revije* opisao svoju misiju te preveo referentne dokumente britanskoga ministarstva vanjskih poslova (Foreign Office) o svojem slučaju.³ O Babićevoj je misiji najdetaljnije od povjesničara pisao Ljubo Boban, koji ju je 1987. opisao uglavnom na temelju dokumenata Foreign Officea i Babićeve članka.⁴

Dosje britanskoga ministarstva rata (War Office) o ispitivanju Babića nije bio dostupan istraživačima do 2021. Spomenuta deklasificirana građa omogućuje rekonstrukciju sudionika misije, ali i potpuniji pogled na misiju potpukovnika Babića, ciljeve i razloge propasti.

Sprječavanje reprize 1918.: Ivan Babić, HSS i domobranstvo do preleta u Bari

Uspostava NDH dovela je HSS u kontradiktorni položaj. S jedne je strane čelnik stranke Vladko Maček 10. travnja 1941. pozvao na pokoravanje vlastima nove države, a s druge je strane čovjek broj dva u stranci, glavni tajnik Juraj Krnjević, postao potpredsjednik jugoslavenske vlade u egzilu, i to po dogovoru vrha stranke. S njime je u emigraciju otišlo nekoliko visokopozicioniranih članova HSS-a. Nakon Mačekova interniranja vodeći haesesovac u zemlji ostao je August Košutić, potpredsjednik stranke znatnoga simboličkoga kapitala kao zet Stjepana Radića. U zemlji su ostali i drugi istaknuti članovi koji nisu ušli u strukture vlasti NDH, ali nisu pokrenuli ustanak, pa ni ozbiljniju sabotazu vlasti NDH usprkos periodičnoj represiji ustaškoga režima prema istaknutim članovima HSS-a, čiji je predsjednik Maček interniran u

¹ Dušan BIBER, „Otvorena tajna arhiva britanske diplomacije (11)”, *Vjesnik u srijedu* (Zagreb), 16. 8. 1972., 35-37.

² „Pouke iz promašenih šansi”, *Nova Hrvatska* (London), 2/1976., 10-13; „Šubašić ludo vjerovao Titu”, *Nova Hrvatska*, 3/1976., 11-12.

³ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”.

⁴ BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 241-257. U recentnijoj historiografiji nešto opširnije o Babićevoj misiji, oslanjajući se uglavnom na spomenute radove, pisali su Đuro Škvorc u biografskom članku o Babiću te Josip Jurčević. Vidi: ŠKVORC, „Pukovnik Ivan Babić – život i djelo”, 170-176; JURČEVIĆ, *Bleiburg*, 64-70.

Jasenovcu i onemogućen u bilo kakvim kontaktima s pristašama. Vlasti su 11. lipnja 1941. zabranile HSS. Međutim, brojne organizacije HSS-a na nižoj razini pristupile su ustaškom pokretu, kao i mnogi narodni zastupnici. Poslije je dio haesesovaca pristupio Narodnooslobodilačkom pokretu (NOP) i time se podvrgnuo vodstvu Komunističke partije Jugoslavije.⁵ Iako je nemalen broj prvaka HSS-a koji su pristupili ustašama, najuža jezgra ipak je ostala odana Mačekovoj politici – bilo da su u zemlji provodili „politiku čekanja”, bilo da su u okviru jugoslavenske vlade u egzilu nastupali kao zastupnici hrvatskih i interesa HSS-a.⁶ Slijedeći politiku čekanja, oslanjajući se na uvjerenje da će zapadne sile vjerojatno pobijediti u ratu i uvjereni da Hrvati ne mogu utjecati na ishod rata, haesesovci su nastojali steći pozicije u domobranstvu kao redovnoj vojsci NDH.⁷

Domobranstvo je moglo poslužiti za kombinacije HSS-a, bilo nasuprot ustašama u slučaju pobjede sila Osovine ili u slučaju savezničke pobjede, kao brana restauraciji jugoslavenskoga unitarizma ili velikosrpsstva, ali i kao brana potencijalnom komunističkom monopolu. Politika čekanja značila je u praksi čekanje razvoja događaja uz jačanje položaja unutar struktura NDH, odnosno primarno unutar domobranstva. U dokumentu *Aktivnost hrvatske emigracije* iz 1941., sačuvanom u ostavštini Rudolfa Bićanića, koji ima strukturu internoga programa političkoga djelovanja HSS-a u krugu oko izbjegličke vlade, navodi se, usprkos kritici NDH, da „izvjesna korist” postoji jer se „Hrvatska makar osakaćena pojavljuje kao država, pa se time stvara fait accompli sa izvjesnim značenjem na koncu rata, koji će se ugradjivati u nove kombinacije. Ona ne će prestati preko noći, nego će morati preuzeti u njoj vlast HSS, koja će tako imati određenu podlogu, s koje može dalje raditi.”⁸

Sredinom 1943. pojavio se u NDH ilegalni časopis *Pravica*, koji je obrazlagao gledišta HSS-a. Iza njega je stajalo vodstvo HSS-a, ali nejasno je tko se brinuo za tehničke poslove i uređivanje lista. Prema nekim informacijama, to su bili Ljudevit Tomašić i Ivanko Farolfi,⁹ dok je prema drugim izvorima bitnu ulogu imao nekoć glavni urednik *Obzora* Rudolf Maixner.¹⁰ Časopis je služio i za prenošenje stranačkih direktiva.¹¹ *Pravica* je eksplicitno poručila simpati-

⁵ Opširnije o HSS-u u NDH vidi: JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*; RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*.

⁶ Krnjević se po dolasku u Veliku Britaniju predstavio britanskome ministru vanjskih poslova Anthonyju Edenu kao „glavni predstavnik hrvatskog naroda u jugoslavenskoj vladi”. UK-BLO-ASC, Ms. Eng. C. 2688, Stephen Clissold, „Britain, Croatian and the Croat Peasant Party, 1939 – 1945”, 91.

⁷ O kontaktima HSS-a s domobranstvom vidi: VLAŠIĆ, „Političko djelovanje Augusta Košutića”, 59-60.

⁸ HR-HDA-1005, Bićanić Rudolf, F-XXXI, kut. 9, Aktivnost hrvatske emigracije, 1941., str. 2-3.

⁹ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.5, Izvještaj „M”, 26. 7. 1944., 203.

¹⁰ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.5, Izvještaj o sastanku s predstavnicima HSS-a, 23. 1. 1944., 29.

¹¹ HR-HDA-2124, Smith Pavelić Ante, kut. 3, f. 14, A. Košutić, Mitteilungen Der Kroatischen Bauernpartei („HSS”), 22. 5. 1944., str. 2.

zerima HSS-a da nije protiv domobranstva jer „svaki narod mora imati jednu organiziranu snagu, kojom će moći očuvati svoje domove i svoj narodni teritorij od svakoga tko bi ga htio ugroziti pa tko to bio da bio”.¹² Pritom je kao negativan presedan koji je tada bilo potrebno izbjeći navedena 1918., kad su razoružani Hrvati ušli u južnoslavensku državu bez sredstva za zaštitu svojih interesa:

„Hrvatski se narod dobro sjeća 1918. godine pa se ta ne ponovi domobranci ne će ni odbaciti oružje, ni razbjeći se kućama. Oni će biti uvijek tamo gdje je i cijeli hrvatski narod, jer su dio toga naroda. U tome treba da su složni svi: momčad, dočastnici i častnici. Ali narod je isto tako jednodušan i u tome, da svoju vojnu dužnost vrši samo u granicama Hrvatske i za zaštitu svojih domova i naroda, dakle da domobranstvo služi samo hrvatskom narodu i domovini.”¹³

Iako je načelno i u idealnom scenariju HSS bio za hrvatsku državu,¹⁴ što pokazuje i inzistiranje na posebnoj oružanoj sili i zahtjev za neograničeni narodni suverenitet, stranački prvaci bili su svjesni da oslanjanje na zapadne Saveznike znači svojevrstni moratorij na državno-pravna pitanja i da Hrvati neće moći nametnuti svoja gledišta. Ukratko, trebali su se prilagoditi planovima velikih sila, a jamac za očuvanje položaja i izgradnju hrvatske državnosti bit će upravo odvojena vojna sila. Tako sredinom 1943. *Pravica* piše kako Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija „obećavaju da će svaki narod imati pravo da slobodno odredi i izabere svoju vladu”, ali navodno trenutni nacrt predviđa udruživanje „po nekoliko malih naroda” u „Saveze država ili konfederacije”. Za Hrvatsku pak, pisala je *Pravica*, nije jasno hoće li spadati u „jugoslavensku, balkansku ili koju od srednje-evropskih konfederacija”.¹⁵

Jedan od časnika domobranstva s kojim je HSS bio u kontaktu i prije rata bio je potpukovnik Ivan Babić. Ambiciozan i inteligentan¹⁶ časnik koji je završio prestižnu parišku École Supérieure de Guerre¹⁷ i govorio više jezika¹⁸, Babić je dobro upotpunio prazninu koju je HSS imao po vojnom pitanju za vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Kao časnik u Generalštabu vojske Kraljevine

¹² *Pravica*, sredinom 1943., 5.

¹³ *Isto*.

¹⁴ „GA 3”, Oznin suradnik koji je više puta razgovarao s Košutićem, smatrao je u kolovozu 1944. da je Košutić intimno „svom dušom uz NDH, koju bi htio pošto poto sačuvati, a ono, i što rade dr. Šubašić i drugi uzima kao taktiku”, odnosno on „u duši priželjkuje državu Hrvatsku, koja ne će biti niti u kakvoj zajednici sa Srbijom”. HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.5, Izvještaj GA 3, 12. 8. 1944., 228.

¹⁵ „Iz izjava saveznika”, *Pravica*, sredinom 1943., 7. London je uistinu razmatrao takve planove. Više o tome vidi: BAN, *Pax Britannica*.

¹⁶ GLAISE VON HORSTENAU, *Zapisi iz NDH*, 351; HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, Dosej broj 302648 (Ivan Babić), str. 11, 23; HR-HDA-1521, Hans Helm, 3-8-15, str. 3.

¹⁷ HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić; ŠKVORC, „Pukovnik Ivan Babić – život i djelo”, 162.

¹⁸ U matičnom listu potpukovnika Babića stoji da francuski govori „perfektno”, njemački i talijanski „skoro perfektno”, a služi se engleskim, bugarskim i ruskim. HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić.

Jugoslavije savjetovao je Mačeka u vojnim temama.¹⁹ Britancima je Babić rekao da se s HSS-om povezao preko Rudolfa Bićanića 1935., kad je bio na službi u Beogradu. Na Bićanićev poziv sastao se s Mačekom u listopadu 1935. i „ubrzo postao Mačekov glavni vojni savjetnik”.²⁰ Babić se nakon uspostave NDH već 11. travnja 1941. prijavio pukovniku Vilimu Luliću.²¹ Lulić ga je primio u službu i razmjestio na „uredski posao koji se ticao organizacije nove Hrvatske vojske”.²² Prema neimenovanom autoru najdetalnijega izvještaja o ispitivanju Babića među dokumentima War Officea, Babić je smatrao da je „svakom Hrvatima bilo drago vidjeti smrt stare Jugoslavije, ali nije pretjerano želio dobiti neovisnost iz ruku Hunama (Nijemaca, op. a.), a još manje od Talijana, koje je prezirao”.²³ Babića je, prema vlastitom iskazu, 15. ili 18. travnja 1941. pozvao član vodstva HSS-a Ljudevit Tomašić, a Babić ga je zatražio „direktivu” za rad. Tomašić je „predložio da bi trebali formirati Hrvatsku vojsku privremeno pod Pavelićem, čekajući razvoj događaja”, sažeo je ispitivač Babićeve riječi.²⁴ To pokazuje da je HSS, ako je Babićev iskaz točan, već tada imao osnove plana stjecanja uporišta u domobranstvu te da ga je promatrao kao osigurač težnji hrvatskoga naroda po završetku Drugoga svjetskog rata.

Usprkos vezi s HSS-om, teško je zamisliti da u početku Slavko Kvaternik nije imao povjerenje u Babića. Naime, on je od 11. travnja do 20. kolovoza 1941. obnašao funkciju predsjednika (pobočnika) u predsjedničkom uredu vojskovođe Kvaternika, i to na temelju „ustmenog naloga vojskovodje”.²⁵ Babić položaj kod Kvaternika nije spomenuo prilikom ispitivanja kod Britanaca, nego je izjavio da je krajem svibnja 1941. imenovan na položaj u Ministarstvu domobranstva. Na tu je poziciju, rekao je, izabran kao „čisti Hrvat” jer među visokim stožernim časnicima „samo petorica nisu bili oženjeni za Srkinje ili Židovke, pa su zbog toga bili sumnjivi u očima maršala Kvaternika”.²⁶ Babić je vjerojatno zabunom spomenuo pogrešne mjesece. Naime, od 20. kolovoza do 12. prosinca 1941. Babić je bio pročelnik vojnoga odsjeka Obćega odjela Ministarstva domobranstva.²⁷ Na ovom se mjestu valja osvrnuti i na Babićev čin jer je u literaturi poznat uglavnom kao „pukovnik Babić”.²⁸ On je u

¹⁹ BABIĆ, „Jugoslavenska vojska kao oruđe srpske hegemonije”, 496.

²⁰ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babić Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 1.

²¹ Babić, ili barem autor izvještaja, u ispitivanju navodi samo prezime.

²² UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babić Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 1.

²³ *Isto.*

²⁴ *Isto.*

²⁵ HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić. Bilješke k sposobniku (1. siječnja 1942. – 31. prosinca 1942.); ŠKVORC, „Pukovnik Ivan Babić – život i djelo”, 165.

²⁶ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babić Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 1.

²⁷ HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić. Bilješke k sposobniku (1. siječnja 1942. – 31. prosinca 1942.).

²⁸ BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 241-257.

jugoslavenskoj vojsci 31. prosinca 1938. stekao čin majora, a 25. lipnja 1941. promaknut je u glavnostožernoga potpukovnika.²⁹ To je ujedno i njegovo zadnje napredovanje.³⁰ Također, dosje War Officea i dokumenti u njemu imaju uz Babića naveden čin Lt. Col. (*Lieutenant Colonel*), odnosno potpukovnik u hrvatskoj terminologiji.³¹

Vratimo se na Babićevu karijeru 1941. godine. Babić je na ispitivanju rekao da su on i pukovnik Ladislav Medved u kolovozu 1941. „prosvjedovali protiv ustaških zastranjenja (*excesses*)” i predali izvještaj poglavniku, nakon čega je pao u nemilost vlasti.³² Uistinu, Medved i Babić predali su 7. kolovoza 1941. memorandum u kojem su osudili masovna ubojstva pravoslavnoga pučanstva u NDH, bezakonje i nered u državi, za koje su okrivili ustaše, pozivajući na likvidaciju ustaša koju bi proveli vojska i državni poglavar. Povjesničar Jozo Tomasevich ocjenjuje da je memorandum izrađen za internu upotrebu i za Nijemce, što je uvjerljiva interpretacija. Teško je vjerovati da bi tako rano predali memorandum iznimno kritičan prema ustašama i nakon toga ostali u sustavu.³³

U prosincu je Babić tražio puštanje na slobodu potpukovnika Najbergera, zatvorenog zbog navodne suradnje s četnicima. Zbog navedenog je djelovanja poslan na istočno bojište.³⁴ Ta je vijest predstavljala olakšanje za Babića jer mu je ustaški agent Josip Kranjec rekao da je dobio zapovijed da ga ubije, i to po naredbi stanovitoga Starčevića, šefa Kvaternikova ureda.³⁵ Babić je 12. prosinca 1941. postao „izvjestitelj” vojskovođe Kvaternika i Glavnoga stožera domobranstva pri 369. pojačanoj pješačkoj pukovniji, postrojbi njemačke vojske popunjenoj Hrvatima. Na toj će dužnosti ostati do 5. lipnja 1942.³⁶ Njegov je zadatak bio pisati izvještaje za Kvaternika, kao i izvještaje o „organizaciji ruske vojske, zimskom ratovanju”.³⁷ U poslijeratnim istupima Babić je naglašavao da je po povratku s istočnoga bojišta „jednom od najviših u ustaškoj

²⁹ HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić.

³⁰ *Isto*.

³¹ Za Babićevo objašnjenje kako je došlo do pogrešnoga atribuiranja vidi: HR-HDA-1006, Blažeković Milan, kut. 38, omot 265, „Odgovor puk. I. BABIĆA na napade dr. I. Jelića”, str. 1.

³² UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 1.

³³ TOMASEVICH, *War and Revolution in Yugoslavia*, 435-436.

³⁴ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 1. Riječ je o Stjepanu Neubergeru, potpukovniku domobranstva, koji je u prosincu 1941. obješen zbog „veleizdaje”. COLIĆ, *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941*, 308.

³⁵ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 1.

³⁶ HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić. Bilješke k sposobniku (1. siječnja 1942. – 31. prosinca 1942.); ŠKVORC, „Pukovnik Ivan Babić – život i djelo”, 169.

³⁷ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 1.

hijerarhiji” rekao da Nijemci ne mogu dobiti rat, zbog čega su potrebne promjene u hrvatskoj politici, ali mu je rečeno da je zločinac. Od kazne se navodno spasio pismenim objašnjenjem u kojem je „ublažio svoje riječi”.³⁸ Nakon toga poslan je u Stockerau, gdje je bio hrvatski zapovjednik 369. pojačane pješačke pukovnije od 5. lipnja do 1. listopada 1942.³⁹ Potom je bio zapovjednik Domobranske središnje škole u Varaždinu do 31. kolovoza 1943.⁴⁰ Prema iskazu britanskim istražiteljima, Babić je nakon Pavelićeva susreta s Hitlerom sudjelovao kao stručnjak u zadaći preustroja domobranstva u osam brigada prema njemačkim uputama.⁴¹

Bio Babić uvjeren od početka rata⁴² u poraz Nijemaca ili ne, svakako je vjerojatno već od 1941. bio dio skupine časnika koja je bila protuustaška. Nikica Barić navodi da je riječ o skupini domobranskih časnika povezanoj s HSS-om, „koja se može definirati kao protuosovinska i protuustaška, a koja je težila da se završetkom rata osigura povoljna budućnost za Hrvatsku, po mogućnosti autonomija unutar nove jugoslavenske zajednice ili samostalnost”.⁴³ U Bariju je Babić izjavio Britancima da je u siječnju 1943. u Varaždinu časnik Florijan Lukačević pripremio govor koji je Babić „cenzurirao, izbrisavši sve reference na Pavelića i ustaše”, za što je Pavelić navodno doznao, pa je Babićev život postao ugrožen.⁴⁴ Zbog toga je glavar Glavnoga stožera domobranstva general Ivan Prpić, za kojega je Babić rekao da je s njim surađivao i za vrijeme Jugoslavije u informiranju Mačeka o vojnim pitanjima, zatražio od Edmunda Glaisea von Horstenaua, njemačkoga opunomoćenoga generala u Zagrebu, da zaštititi Babića, koji je to učinio u skladu s politikom Wehrmachta o pacifikaciji NDH osloncem na domobranstvo (po mogućnosti i HSS), a ne na ustaše, nasuprot zamislima poslanika Siegfrieda Kaschea.⁴⁵ Tako je Babić u rujnu postao glavar stožera za vezu pri Hansu Juppeu, nadzorniku pri njemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj.⁴⁶

³⁸ „Apsurdi jedne zlobne kritike”, *Nova Hrvatska*, 7/1976., 7.

³⁹ HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić. Bilješke k sposobniku (1. siječnja 1942. – 31. prosinca 1942.).

⁴⁰ HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić. Bilješke k sposobniku (1. svibnja 1943. – 31. listopada 1943.).

⁴¹ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babić Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 1-2.

⁴² Prema jednom poslijeratnom iskazu, Babić je u lipnju ili srpnju 1941. smatrao da je njemačka pobjeda realnija od savezničke, dok je Kvaternika sredinom veljače 1942. izvještavao o mogućem definitivnom krahu Sovjetskoga Saveza nakon proljetne ofenzive. KRIZMAN, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, 76; HR-HDA-1549-ZIG NDH, 2-3-10, Babićev izvještaj Kvaterniku 16. 2. 1942., 579.

⁴³ BARIĆ, *Ustroj kopnene vojske domobranstva*, 466.

⁴⁴ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babić Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 2.

⁴⁵ *Isto*.

⁴⁶ HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić. Bilješke k sposobniku (1. svibnja 1943. – 31. listopada 1943.).

No, vratimo se na poveznicu s Horstenuom koji je „zaštatio” Babića. Babić je rekao Britancima da mu je Glaise von Horstenu, koji je pred njim otvoreno kritizirao Pavelića i ustaše, jednom prilikom rekao: „Zašto ne pronađete vašeg Antonescua? Nije li njemačka vojska ostala u vojarnama kada su bili ulični sukobi u Bukureštu.”⁴⁷ Horstenu se referirao na situaciju u Rumunjskoj, gdje je vojni diktator Ion Antonescu u siječnju 1941. proveo pogrom nad članovima Legije arkandela Mihaela (Željezne garde). Međutim, Hitler je nakon što je uspostavljena ustaška vlast, a Pavelić se pokušavao istrgnuti iz talijanskoga obruča bliskim povezivanjem s Nijemcima, uglavnom čvrsto stajao uz Pavelića, kao i Auswärtiges Amt, pa tako i Kasche⁴⁸, za razliku od dobra dijela vojnih krugova.⁴⁹

Vratimo se na promišljanje Babića i njemu bliskih domobranskih časnika. Babić časnike, koji su uglavnom prethodno služili u jugoslavenskoj vojsci, predstavlja kao *spiritus movens* težnji za uspostavljanjem kontakta sa zapadnim Saveznicima, a ne HSS u domovini.⁵⁰ On je, kako je rekao, bio samo „izvršilac te akcije”, a ne i njezin idejni tvorac. Djelatnost u tom smjeru postojala je u „nekoliko zatvorenih krugova, bez međusobne veze i suradnje”.⁵¹ Krajem 1942. dolazi do bližega povezivanja domobranskih časnika i vodstva HSS-a, pri čemu glavnu ulogu ima Ivanko Farolfi jer su Košutić i Tomašić pod većom paskom vlasti.⁵² Prema Babiću, ideja o pokretanju misije nalik na njegovu iz 1944. „polako se radjala od 1942”.⁵³

Tijekom 1943. predstavnici HSS-a i domobranstva pregovarali su i s Jugoslavenskom vojskom u otadžbini (četnici) i s NOP-om (partizani). S prvima su pregovori propali zbog više razloga, ali primarno zbog Mihailovićeve zahtjeva za priznanje njega kao vrhovnoga zapovjednika snaga u koje bi se utopilo domobranstvo.⁵⁴ S partizanima je u lipnju 1943. pregovarao Babić u dogovoru s HSS-om, ali partizani nisu prihvatili zahtjeve HSS-a i domobranstva, od kojih je najbitniji bio onaj za odvojene hrvatske (domobranske) vojne jedinice.⁵⁵ Kao cilj pregovora Babić navodi stupanje u vezu sa Saveznicima, „koje su HSS,

⁴⁷ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 2. Babić je u rujnu 1942. Horstenuu, dok su doručkovali, rekao da „Njemačka mora preuzeti vodstvo i zatim ponovno ustoličiti Mačeka i njegove ljude”. GLAISE VON HORSTENAU, *Zapisi iz NDH*, 155-156.

⁴⁸ U britanskom izvješću o ispitivanju Kaschea krajem lipnja i početkom srpnja 1945. kaže se da Kasche ima „veliko poštovanje prema Paveliću (*great admiration*) te je iznimno pristran u njegovu korist”. UK-TNA-WO, 204/11574, Sažetak ispitivanja Kaschea 23. 6. – 5. 7. 1945., str. 8.

⁴⁹ Vidi Babićevo pismo Blažekoviću o pregovorima u proljeće i ljeto 1943. između HSS-a, domobranstva i njemačkih generala: HR-HDA-1006, Blažeković Milan, kut. 38, omot 265, Babićevo pismo Milanu Blažekoviću, 5. 2. 1981., str. 3.

⁵⁰ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 242-243.

⁵¹ *Isto*, 243.

⁵² *Isto*, 253; „Pouke iz promašenih šansi”, *Nova Hrvatska*, 2/1976., 12.

⁵³ HR-NSK, ZRiSK, R 7971, OVN, Pismo Ivana Babića Vinku Nikoliću, 4. 12. 1968., str. 1.

⁵⁴ „Pouke iz promašenih šansi”, *Nova Hrvatska*, 2/1976., 12.

⁵⁵ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 255; BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 242-245. Uvjete koje je Babić prenio na pregovorima s partizanima „stilizirao” je

časnici domobranstva (i ja) smatrali budućim pobjednicima”, pa su pregovori i s četnicima i s partizanima okončani kad se vidjelo da je spomenuti cilj neostvariv.⁵⁶

U srpnju ili kolovozu 1943. profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu Ivan Rajter (Reiter), koji je pod egidom poslovnoga čovjeka putovao u Istanbul,⁵⁷ donio je s putovanja pismo Hughu Seton-Watsona, agenta britanske obavještajne službe SOE-a, za Ljudevita Tomašića. Košutić je prije stupio u vezu s Rajterom, koji mu je rekao da ima „znanaca” u jugoslavenskom poslanstvu u Ankari, kao i da zna Seton-Watsona.⁵⁸ Rajter je iz Istanbula Tomašiću prenio poruku da bi „politički lider HSS-a i visoki časnik” trebali prijeći na saveznički teritorij, a tu je poruku Tomašić prenio Babiću. Tomašić se ponudio da putuje kao politički predstavnik, a Babića je upitao da ide s njim kao predstavnik domobranstva. Rajter je, kako je Tomašić rekao Babiću, govorio o tri mogućnosti prijelaza na saveznički teritorij koje su „sugerirali njegovi saveznički kontakti u Istanbulu”: prelet zrakoplovom, prelazak britanskom podmornicom s dalmatinske obale na teritorij pod kontrolom Saveznika (nije navedeno odredište) i prelazak u Tursku s lažnim putovnicama. Potonja je opcija odbačena kao preopasna, a razmatrane su prva i druga. Babić se radi preleta obratio zrakoplovnom pukovniku Ivanu Mraku, ustaši, koji se, kako je rekao Babić, u ustaše „razočarao i izjavio da je spreman pomoći”.⁵⁹

Babić je imao i osobni razlog za bijeg iz zemlje. Smatrao je da mu je život ugrožen, odnosno da je na ustaškom popisu za likvidaciju nakon neuspjeloga ustaškog atentata na generala Prpića u kolovozu 1943.⁶⁰ Od Seton-Watsonove poruke do preleta prošlo je nekoliko ključnih mjeseci, kad su Saveznici odlučivali o politici na najvišoj razini (Teheranska konferencija). Babić je kao dva glavna razloga odgađanja naveo Košutićevo odbijanje da pusti Tomašića, kao i njegovo inzistiranje na tome da sa sobom povede suprugu da bi se izbjegla ustaška odmazda nad njom. Nakon tih poteškoća trebali su letjeti u prosincu, ali je let odgođen zbog loših vremenskih uvjeta. Naposljetku je na daljnjem odgodu utjecala i informacija – za koju Babić ne isključuje da je zapravo riječ o dezinformaciji koju su plasirali Nijemci – da je američko zrakoplovstvo

Košutić u suradnji s generalom Prpićem, a Babić je unio manje ispravke. HR-HDA-1006, Blažeković Milan, kut. 38, omot 265, Pismo Ivana Babića Milanu Blažekoviću, 24. 8. 1976., str. 2.

⁵⁶ HR-HDA-1769, Radica Bogdan, kut. 102, omot 1139, Pismo Ivana Babića mjesnom odboru HNV-a San Jose-Vatsonville, 27. 3. 1976., str. 2.

⁵⁷ Rajter je putovao u Istanbul u sklopu poslovnih projekata Dunavskoga trgovačkog društva, na čijem je čelu bio Rudolf Petek. RAIĆ, *Saveznici i N.D.H.*, 9.

⁵⁸ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, Dosje broj 301056 (Juraj Krnjević), str. 19-20.

⁵⁹ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 2. Za opis mogućnosti također vidi: BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 258, 259; „Pouke iz promašenih šansi”, *Nova Hrvatska*, 2/1976., 12.

⁶⁰ ODIĆ, KOMARICA, *Noć i magla*, 280; JELINOVIĆ, „Hrvatska vojska (domobranstvo) i obrana”, 575. Wilhelm Höttl, visokorangirani obavještajac Sicherheitsdiensta (SD), obavještajne službe SS-a, navodi da su ustaše planirali umorstvo Prpića još 1942. HOETTL, *The Secret Front*, 167-168. Što se tiče Babićevih strahova, vjerojatnije je da je smetao tek određenim ustaškim krugovima jer bi u suprotnom vjerojatno bio smijenjen.

oborilo zrakoplove hrvatskih pilota koji su prije prebjegli Saveznicima. Naime, Babić je uskoro pouzdano doznao da su zrakoplovci sigurno stigli na odredište.⁶¹

Mrak je odredio Pavešića za pilota i upoznao ga s Babićem već u listopadu 1943., a za plan je znao i radiooperater Mato Rogić, koji je u zadnji trenutak odustao od sudjelovanja. Posljednji sastanak održan je na Tuškancu kod kapetana Pavešića 7. siječnja. Budući da je ustaški pukovnik Vjekoslav Servatzy zatražio da 9. siječnja (nedjelja) s dvojicom ustaša zrakoplovom ode u Borovo, što je Mrak znao, Mrak je preporučio Babiću da zatraži odlazak u Borovo istim zrakoplovom. Naposljetku spomenuti ustaše nisu trebali zrakoplov 9. siječnja, pa su u njemu Babić i supruga bili bez potencijalno nepoželjne pratnje. Stigli su u Borovo u 10:15, zatražili gorivo i rekli da idu u Zemun. Međutim, promijenili su smjer i stigli u Bari u 13:30.⁶²

Domobrani kao sredstvo kontrole partizana

Babić je u Bariju od britanskih časnika zatražio da ga se hitno pošalje u London kako bi se sastao s Krnjevićem, a zatražio je i susret s narodnim zastupnikom HSS-a Tomom Jančikovićem, koji je u listopadu 1943. brodom s hrvatske obale Jadrana stigao u Bari.⁶³ Dok prolaz do Londona nije bio odobren, Babić se sastao s Jančikovićem 22. siječnja. Izvještaj o Babiću poslan je iz Barija u regionalno zapovjedništvo britanske tajne službe SOE-a u Kairu (Force 133), koje je bilo nadležno za operacije na Sredozemlju, točnije potpukovniku Williamu Deakinu, već 24. siječnja 1944. Zanimljivo je da je uz taj izvještaj bio priložen i transkript razgovora (preveden na engleski jezik) Babića, njegove supruge i Tome Jančikovića, što upućuje na to da je prostorija bila ozvučena.⁶⁴ Transkript razgovora daje nam nekoliko korisnih informacija. Babić tako

⁶¹ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 2-3. Nemoguće je sa sigurnošću utvrditi na koje se slučajeve Babić referira, ali poznato je pet preleta na jug Italije u razdoblju u kojem je Babić aktivno razmatrao prelet. Posada zrakoplova *Dornier DO-17Z* na čelu s pilotom poručnikom Šimom Fabijanovićem prebjegla je iz Mostara 28. rujna 1943. u Brindisi, gdje se predala Saveznicima. Istoga dana sletio je u Foggiju zrakoplov *Fieseler Fi-156D* s hrvatskom posadom, koja se predala Saveznicima. Pilot nadsatnik Arkadije Popov sletio je 23. listopada 1943. u Bari zrakoplovom *Breguet 19-8*. Za razliku od prethodnih prebjega, on se pridružio Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije. Krajem toga mjeseca (30. ili 31. listopada 1943.) Saveznicima se u Tortorelli na jugu Italije predala posada zrakoplova *Caproni CA.310* na čelu s pilotom potporučnikom Džemilom Bukovcem. Početkom siječnja 1944. na jug Italije uputila se četveročlana posada bombardera *Dornier Do-17Z* na čelu sa stožernim narednikom Đurom Senelom. Zrakoplov su blizu poluotoka Monte Gargano napali saveznički lovci, zbog čega je bombarder pao u more, a hrvatsku posadu spasio je hidroavion Saveznika. FRKA, NOVAK, POGAČIĆ, *Zrakoplovstvo Nezavisne Države Hrvatske*, 470-471.

⁶² UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 2-3.

⁶³ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.“, 263-264.

⁶⁴ UK-TNA-WO, 202/150, SF/102, Interrogation of Lt Col Babic, 24. 1. 1944.

u razgovoru s Jančikovićem kaže da se o letu razmišljalo prije šest mjeseci. Na pitanje Jančikovića o situaciji u zemlji Babić je odgovorio: „Nijemci više nemaju moć. Svi pokušavaju pobjeći, ali mi želimo spasiti Hrvatsku od daljnje katastrofe, Titova vojska je regularna, dobro disciplinirana snaga, odlična organizacija s dobrim vojnicima. Politički su vrlo jaki... Nijemci su vrlo okrutni prema njima.”⁶⁵

Babićev prvi ispitivač bio je Glynn Faithfull,⁶⁶ koji je 20. siječnja 1944. u Kairo poslao preliminarni izvještaj. U njemu navodi da je Babić potpukovnik „Hrvatske državne vojske” (*Croat State Army*). Naveo je tko je bio s Babićem u zrakoplovu, a za mehaničara je napisao da je bio „ponešto neposlušan” te da je nakon prijetnji bio prisiljen pridružiti se ostalima u zrakoplovu. Babić tvrdi, navodi se u tom izvještaju, da je stigao u sklopu političke misije u kojoj on „predstavlja Hrvatsku seljačku stranku i Hrvatsku državnu vojsku”. Faithfull je rekao da ga je Krnjević, „hrvatski politički vođa u Londonu”, pozvao da prebjegne Saveznicima, i to uz – što je posebno zanimljivo – „znanje ‘Britanske obavještajne službe’”. Autor izvješća stavio je u navodnike termin „British Intelligence Service” jer obavještajna služba pod tim nazivom uistinu ne postoji, ali je Babić vjerojatno mislio na Tajnu obavještajnu službu (*Secret Intelligence Service* – SIS), poznatiju kao MI6.⁶⁷ Kakvi su bili kontakti sa SIS-om prije leta teško je ustvrditi jer SIS ne predaje svoju građu državnom arhivu. Pilot Pavešić rekao je Ozni da ga je Babić predstavio stanovitom čovjeku „engleske obavještajne službe u Zagrebu, od kojeg je Babić htio dobiti za njih dvojicu preporučena pisma za engleske vlasti u Italiji”. Pavešić nije znao kako se ta osoba zove, samo da je činovnik Hrvatske eskomptne banke. „Akreditivna pisma” spomenutoga „agenta” Babić je navodno imao u kaputu, a Pavešić je primijetio potpis „Vogel” prilikom otvaranja pisama kad su stigli u Bari.⁶⁸ Autor nije uspio utvrditi tko je „Vogel”, ali može se pretpostaviti da je riječ o pseudonimu. U jednom pismu iz listopada 1942., bez naznake primatelja i pošiljatelja, koje je sačuvano u ostavštini Ante Smitha Pavelića, ali pripada vjerojatno njegovu prijatelju i kolegi diplomatu Zorislavu Dragutinoviću, namješteniku jugoslavenskoga poslanstva u Bernu, spominju se „gospodin Eberle” i „Walter Wogel” kao kuriri koji bi prenosili poruke Krnjeviću iz Hrvatske „bez kontrole engleske cenzure”, ali i bez „srpske kontrole u Engleskoj”.⁶⁹ Faithfull je nadređene obavijestio da će biti potrebna daljnja ispitivanja Babića, ali je zaključio da Babić tvrdi da je izrazito protunjemacki nastrojen te „vjeruje da

⁶⁵ UK-TNA-WO, 202/150, SF/102, Transkript razgovora Ivana Babića, Viktorije Babić i Tome Jančikovića, 1.

⁶⁶ Babić je identificirao Faithfulla kao šefa tajne službe Field Security Service (FFS). BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 262.

⁶⁷ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation Report on Croat Military Escapee, 20. 1. 1944., str. 1. Babić je u rukavici nosio Tomašićevo pismo za Krnjevića i maršala Montgomeryja, ali i pismo Mirka Pandakovića „za britanski Intelligence Service”. BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 260.

⁶⁸ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.5, Iz iskaza Pavešića Vladimira, 25. 4. 1944., 134.

⁶⁹ HR-HDA-2124, Smith Pavelić Ante, kut. 2, f. 8, Nepotpisano pismo, 12. 10. 1942.

predstoji saveznička invazija Balkana” koja će dovesti do njemačkoga poraza.⁷⁰ To je uvjerenje „nesumnjivo jedan od ključnih razloga njegove ‘misije’ u ovoj fazi rata”, zaključuje se u opširnijem izvještaju.⁷¹

Babić je Faithfullu dao općenite podatke o ustroju domobranstva, odnosno, kako se navodi u izvještaju, Hrvatske državne vojske. Opisao je i rad škole u Stockerauu za izobrazbu hrvatskih časnika u kojoj je radio, istaknuvši da „svi Hrvati”, bilo vojnici bilo časnici, mrze Stockerau te da su dezertiranja česta. To je naveo kao jedan od razloga za osnivanje škole za časnike u Varaždinu. Hrvatski su vojnici, i u Hrvatskoj legiji (*Croat Legion*) i u Državnoj vojsci (*State army*), kako je naveo Faithfull, raspoloženi „ekstremno neprijateljski prema Nijemcima”. Nijemci ih pak zbog nepouzdanosti odbijaju prikladno naoružati. Postojali su pokušaji pristupanja partizanima, ali „mnogi potencijalni regruti oklijevaju zbog dominantno komunističkih elemenata u partizanima”. Unatoč tome, postojali su prešutni dogovori na lokalnoj razini, pa su „hrvatske postrojbe namjerno izbjegavale partizanska područja tijekom operacija i obrnuto”.⁷² U vezi s njemačkim planovima na Balkanu Babić nije imao „službena saznanja” (*official knowledge*), ali je kazao da Nijemci očekuju invaziju na Balkan i Jugoslaviju u proljeće 1944. godine. Babić i njegovi kolege časnici bili su iznenađeni što do invazije nije došlo nakon pada Italije u rujnu 1943. Njemačke operacije na dalmatinskim otocima Babić je doveo u vezu sa zauzimanjem boljih položaja za slučaj savezničke invazije. Babić je očito sugerirao britanskom časniku da bi iskrcavanje po svemu sudeći bilo uspješno. Nijemci bi se u slučaju iskrcavanja bili prisiljeni povući iako su nedavne operacije protiv partizana imale za cilj stjecanje boljih položaja za slučaj invazije. Zapadno od Dunava pak, nastavio je Babić, ne postoje utvrđenja koja bi im omogućila pružanje učinkovitijega otpora:

„Njegovo je (Babićevo, op. a.) mišljenje da bi snažni saveznički napad na Jugoslaviju imao katastrofalne posljedice za Nijemce koji, suočeni s općenarodnim ustancima i naglim prelascima hrvatskih snaga (na savezničku stranu, op. a.), ne bi imali dovoljno rezervi za pružanje otpora.”⁷³

Babićeva ocjena sposobnosti njemačkih snaga vjerojatno nije bila daleko od istine. Naime, za Berlin je balkansko bojište bilo od sekundarnoga značenja u odnosu na druga, pa su ga obični njemački vojnici i preferirali.⁷⁴ Nijemci su vjerovali da bi se domobrani raspali u slučaju savezničkoga iskrcavanja. Admiral Werner Löwisch, načelnik njemačkoga mornaričkog stožera u Za-

⁷⁰ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation Report on Croat Military Escapee, 20. 1. 1944., str. 1.

⁷¹ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Report on the Detailed Interrogation of Lt Col Babić, str. 1.

⁷² UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation Report on Croat Military Escapee, 20. 1. 1944., str. 2.

⁷³ *Isto.*

⁷⁴ HEHN, „Serbia, Croatia and Germany 1941-1945”, 344-345.

grebu, procijenio je u veljači 1944. da se, ako dođe do „neprijateljskog velikog iskrcavanja, mora računati” s „raspadom” domobranstva.⁷⁵ Njemački general Lothar Rendulic smatrao je da je anglo-američka invazija logičan slijed nakon učvršćenja položaja u južnoj Italiji.⁷⁶ Prema izvještaju koji je šef američke tajne službe OSS-a u Bernu Allan Dulles primio iz Hrvatske, Nijemci su se krajem svibnja 1943. „bojali brojnih Darlana među Hrvatima”, pri čemu se autor referirao na francuskoga generala koji je prešao Saveznicima nakon njihova iskrcavanja u Maroku i Alžiru.⁷⁷

Glaisea von Horstenaua Babić je, prema Faithfullovu sažetku, opisao kao „poštenog i otvorenog (*freesproken*) čovjeka” koji mu se povjerio da postoje napetosti između njemačke vojske i „političkih vlasti”, odnosno SS-a. Horstenau je pak „antinacist” u sukobu s poslanikom Siegfriedom Kascheom.⁷⁸ Babić je u početku sebe u Bariju smatrao „važnim i dobrodošlim gostom”, pa je govorio „slobodno o vojnim pitanjima”, ali ne i o političkim pitanjima, osim „ugrubo”, dok mu se ne omogući kontakt s Londonom. Nakon što je shvatio da njegov položaj nije tako „povoljan kako je očekivao, postao je suzdržan i o vojnim pitanjima čekajući odluku” o svojem položaju.⁷⁹

Nakon Faithfulla Babića je ispitivao časnik Rice,⁸⁰ koji je već 1. veljače 1944. predao Deakinu u Kairu izvratke iz Babićeva izvještaja danog u Bariju 21. siječnja 1944. Taj je Babićev izvještaj primarno bio usmjeren na dezavuiranje četnika kao kolaboracionista i za Saveznike nekorisne vojne organizacije. Njegovi su izvori za taj izvještaj bili pukovnik Zvonimir Ećimović i „HSS-ovi krugovi”.⁸¹ Riječ je zapravo o Zvonimiru Hećimoviću. Pješački pukovnik Hećimović bio je nadstojnik III. izvidničkog odsjeka Izvještajnoga odjela Ministarstva oružanih snaga, a još je u jugoslavenskoj vojsci bio „stručnjak za obavještajnu službu”. Na spomenutoj je funkciji ostao do kraja rata, pri čemu je „aktivno suradjivao” s NOP-om.⁸² S obzirom na to da partizani nisu znali za Babićev plan niti je Babić naveo Hećimovića kao osobu koja je bila umiješana u „zavjeru”, možemo pretpostaviti da nije postojala dublja suradnja Babića i

⁷⁵ KAZIMIROVIĆ, *NDH u svetlu nemačkih dokumenata*, 272.

⁷⁶ ODIĆ, *Neostvoreni planovi*, 114.

⁷⁷ PETERSEN, *From Hitler's Doorstep*, 67.

⁷⁸ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation Report on Croat Military Escapee, 20. 1. 1944., str. 4.

⁷⁹ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Report on the Detailed Interrogation of Lt Col Babic, str. 1.

⁸⁰ Babić navodi da ga je ispitivao pukovnik Rice iz Političkoga odjela Savezničkoga zapovjedništva za Sredozemlje, dok Seton-Watson spominje profesora Talbota Ricea, pukovnika SOE-a. BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 265; „Napomene uz intervju s puk. I. Babićem”, *Nova Hrvatska*, 7/1976., 6. Puni Riceov identitet nije važan za rad, ali valja spomenuti da se Rice u dokumentima War Officea potpisivao kao Storm Rice, pa nije sigurno da je riječ o istoj osobi.

⁸¹ UK-TNA-WO, 202/150, BY/P/3, Riceovo pismo Deakinu, 1. 2. 1944.

⁸² HR-HDA-1549-ZIG NDH, 2-3-14, Zvonimir Hećimović, 1225-1226. Vidi i: KRAJAČIĆ, „Illegalni rad u Zagrebu”, 31.

Hećimovića koji bi kao „krtica“ u ministarstvu dojavio takve planove partizanima.

Babić je u tom izvještaju naveo da su se četnici borili protiv Nijemaca i ustaša 1941. i u prvom dijelu 1942. te su surađivali s partizanima, nakon čega su između njih izbili sukobi, u kojima su partizani bili jača strana. U proljeće 1942. četnici su sklopili brojne sporazume⁸³ s Nijemcima i „ustaškim vlastima“. Sporazumi predviđaju, objasnio je Babić, naoružavanje i opremanje četnika, ali i četničko podređivanje njemačkom ili hrvatskom zapovjedništvu. Pripadnici Mihailovićeve Jugoslavenske vojske u otadžbini, rekao je Babić, „aktivno se bore“ na strani Nijemaca, Talijana i ustaša, dok su istodobno u hrvatskim krajevima (*Croat districts*) odgovorni za „masovna ubojstva muslimanske i katoličke populacije na način koji ni po čemu ne zaostaje za ustaškim terorom prema pravoslavnom pučanstvu“. Takva situacija posebno je izražena u talijanskoj okupacijskoj zoni, u kojoj su Talijani planski poticali sukobe.⁸⁴ Babić je nastavio da je politika potpore Draži Mihailoviću „uvelike kompromitirala britansku propagandu u očima jugoslavenskih naroda“.⁸⁵ Babić je nakon toga objasnio da srpska elita podržava četnike, što Hrvatima pokazuje da se nastavlja velikosrpska politika pod krinkom jugoslavenstva, a za vladu u Kairu, u kojoj nema hrvatskih i slovenskih predstavnika, smatrao je da nema legitimitet. Također je istaknuo da je dinastija izgubila ugled te da više nije važan politički čimbenik.⁸⁶

Jedini dokument u Babićevo dosjeu koji je napisao sam Babić izvještaj je na sedam stranica koji nije dostupan u izvorniku, nego u prijevodu sa „srpsko-hrvatskog“. Točnije, riječ je o nizu izvještaja spojenih u jedan dokument. Iz njega je očito da je Babić inzistirao na očuvanju posebnosti domobrana izvan NOP-a. Britancima je nastojao dati do znanja da partizani, kao vojna sila pod komunističkom kontrolom, nisu pouzdan partner, opisujući dva slučaja u kojima su partizani izigrali dogovore s domobranstvom, pri čemu im je vjerojatno namjeravao objasniti da partizani prije svega žele uspostaviti komunizam, a ne pobijediti sile Osovine, što se vidi iz inzistiranja o utapanju domobranstva u NOP. Babić je naveo da su u Virovitici hrvatski časnici namjeravali prebaciti hrvatsku posadu od 600 vojnika, koji su bili u napetom odnosima s njemačkim snagama koje su imale 80 vojnika, na partizansku stranu, ali ne kao „obični dio partizanskih snaga, već kao posebnu hrvatsku jedinicu koja se stavlja na raspolaganje partizanskom vojnom zapovjedništvu“. O tom slučaju Babića je obavijestio pukovnik Cerić. On je od Babića zatražio da ga poveže s vođom HSS-a, pa ga je Babić spojio s Tomašićem i Farolfijem. Oni su odobrili prijelaz partizanima ako ga odobrava većina časnika i vojnika, ali

⁸³ Babić je sa sobom ponio fotokopije i prijepise ugovora koje su četnici sklapali s Nijemcima, Talijanima i ustašama. BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.“, 270.

⁸⁴ UK-TNA-WO, 202/150, Extract from Statement Made by Lt. Col. Ivo Babic at Bari, 21. 1. 1944., str. 1.

⁸⁵ *Isto.*

⁸⁶ *Isto.*

pod uvjetom da dobiju od partizana „jamstvo da će ostati posebna hrvatska jedinica s hrvatskim nacionalnim bojama i bez crvene zvijezde”.⁸⁷

U međuvremenu su Nijemci počeli sumnjati na Cerića, koji je morao prebjeći partizanima. Pukovnik Urban, koji je bio u dogovoru s partizanima, utjecao je na svoje vojnike da predaju položaje partizanima bez borbe. Otpor je pružio samo zapovjednik njemačkih snaga bojnik Wanke i tridesetak hrvatskih domobrana u starom dijelu Virovitice. Usprkos sporazumu s domobranskim časnicima, partizanski politički komesar održao je žestoki komunistički govor i izigrao sporazum s domobranima, koji su „rekli da su prevareni, da ono što se događa nije sukladno njihovim željama i da se ne žele boriti pod crvenom zvijezdom”. Samo manji dio pridružio se partizanima, a „velika većina” je to odbila, dok su časnici zarobljeni.⁸⁸

Babić spominje i slučaj suradnje domobrana iz varaždinske škole u ljeto 1943. godine. Navodi da su „časnici škole započeli pregovore s lokalnim partizanskim vođama” o potencijalnom „masovnom dezertiranju” s oružjem i opremom s ciljem zajedničke borbe protiv Nijemaca i ustaša. U slučaju uspješnoga dogovora o tome, rekao je Babić, domobranske jedinice u varaždinskoj posadi također bi dezertirale. No, pregovori su propali upravo zbog partizanskoga odbijanja ključnoga zahtjeva. Naime, odbili su „nužna jamstva da te domobranske jedinice neće biti razdvojene među partizanskim formacijama, već bi trebale ostati posebne hrvatske jedinice sa svojim posebnim nacionalnim amblemima i bez političkih komesara”.⁸⁹

Babić je prilikom raznih ispitivanja nastojao dokazati da su političari iz građanskih stranaka u partizanima bili samo pijuni koji iza sebe nemaju organizaciju te da bi „partizansko vodstvo moglo u stanovitim okolnostima ignorirati želje naroda i pretvoriti Narodnooslobodilački Pokret u partijsku diktaturu”.⁹⁰ HSS, koji je opisao kao demokratsku i dobro organiziranu stranku, prirodan je partner Saveznika, kao i domobrani, čija je orijentacija „anti-fašistička”, objašnjavao je Babić.⁹¹

Zavjerenici

Dosadašnja dokumentacija nije dopuštala rekonstrukciju sudionika Babićeve misije. Sam Babić neodređeno je u svojim istupima govorio o časnicima koji su simpatizirali njegovo promišljanje. Rekao je tek da je među domobranskim časnicima koji su razmišljali poput njega on imao najniži čin. „Glavni”

⁸⁷ UK-TNA-WO, 202/150, Translation of Reports in Serbo-Croat Written by Lt. Col. Babić, str. 1.

⁸⁸ *Isto*, str. 1-2.

⁸⁹ *Isto*, str. 6-7.

⁹⁰ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 268-270; BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 251.

⁹¹ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 271-272; BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 253.

i s najvišim činom prvo je bio general August Marić, a potom general Prpić, rekao je. Spomenuo je i generala Lavoslava Milića i „niz pukovnika“.⁹²

Babić je Britancima rekao tko je sve znao za njegovu misiju, odnosno za „Babićevu zavjeru“ (*Babić's plot*), kako je njegov pothvat nazvao autor izvještaja. Iz HSS-a su za plan znali Ljudevit Tomašić, August Košutić, Ivanko Farolfi i Bariša Smoljan.⁹³ Samo su tri najbliža Košutićeva suradnika znala za Babićevu zavjeru. Dok su Smoljan, predratni član jugoslavenske vlade bez portfelja, kao i narodni zastupnik Tomašić, svakako spadali u najuže vodstvo HSS-a, to se ne može reći za Farolfiju, koji je bio tek zamjenik narodnoga zastupnika za kotar Vis, osoba potpuno nepoznata u široj hrvatskoj javnosti, iako je *de facto* u ratnim okolnostima postao glavni tajnik stranke. S druge strane, u Zagrebu su bili ministri u vladi Cvetković-Maček Ivan Andres i Josip Torbar, kao i senator Ivan Pernar, osoba s kulturnim statusom u širokim masama koja je ranjena u atentatu Puniše Račića na Stjepana Radića u beogradskoj Narodnoj skupštini. Njih trojica definitivno su u prijeratnoj hijerarhiji HSS-a bila važnija od Ivanka Farolfija.⁹⁴ No, Košutić je kao potpredsjednik bio vodeća ličnost domovinskoga HSS-a jer je Maček lišen slobode, a oko sebe je okupio krug najbližih suradnika, u koji se probio i Farolfi kao posebno agilna ličnost koja je komunicirala s domobranskim časnicima i kod njih uživala ugled.⁹⁵

Zašto u zavjeru nije bio upućen spomenuti trojac, kao ni vodeći haesesovac za grad Zagreb, narodni zastupnik Josip Reberski, možemo samo spekulirati, ali postojala je određena podjela unutar stranke. Suradnik komunističke tajne službe Ozne (Odjeljenje za zaštitu naroda) „Safet“ izvijestio je u ožujku 1944., pozivajući se na izvore „iz najbliže Košutićeve okoline“, da desnicu stranke, čiji je „duhovni vodja“ i mozak Torbar, čine još Pernar kao „aranžer“ i Reberski kao „mešetar-posrednik“. Navodni cilj desnice bio je „dovesti što više ustaša, da bi ojačali svoj uticaj u stranci“, što podržavaju i „katolički krugovi oko katoličke akcije“. Nasuprot desnici, na čelu „centruma“ stranke, prema Safetu, bio je Košutić, koji je smatrao da razvoj događaja ide u takvu smjeru da je potreban sporazum s NOP-om. Babić je, prema Safetovim saznanjima, „trebao protumačiti stav centruma“.⁹⁶ Ovaj mali ekskurs nema cilj sugerirati da je u HSS-u postojao otvoreni sukob, nego da je određeni antagonizam vjerojatno utjecao na uže vodstvo okupljeno oko Košutića da zadrže šire planove izvan dosega previše „ušiju“, barem dok Babić ne stigne u Bari – poslije su za njegovu misiju, naravno, znali svi istaknuti haesesovci.

⁹² „Pouke iz promašenih šansi“, *Nova Hrvatska*, 2/1976., 12.

⁹³ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 3.

⁹⁴ O vodstvu Mačekova HSS-a vidi: JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 29; ŠUTE, *Slogom slobodi!*, 87; HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 010.7, Izradak Vladimira Košaka o strukturi HSS-a, 22-23.

⁹⁵ Eugen LAXA, „Puk. Ivo Babić“, *Slobodna riječ* (Buenos Aires), srpanj 1982., 4.

⁹⁶ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.5., „Izveštaj o radu Mačekove klike“, 16. 3. 1944., 122.

Kao „domobranski časnici” koji su znali za zavjeru navedeni su pukovnik Ivan Klišanić i pukovnik Vladimir Franković. Za misiju su znali i spomenuti pukovnik Ivan Mrak i Mato Rogić, Babićev otac Dragutin i majka Magdalena. Autor britanskoga izvještaja u rubrici „prijatelji”, a ne pod „domobranski časnici”, naveo je još dva časnika koja su znala za „zavjeru”. Jedan je oružnički pukovnik Ladislav Medved. Medved je bio žandarmerijski časnik za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, a u početnim mjesecima NDH bio je blisko uz vojskovođu Kvaternika. Tijekom 1942. navodno je premješten iz Zagreba jer se osobno posvađao sa Slavkom Kvaternikom. Njegova je karijera u prvim godinama NDH prilično slična Babićevoj. Za vrijeme Babićeve misije Medved je bio nadstojnik V. cenzurnog odsjeka u Izvještajnom odjelu Ministarstva oružanih snaga, a na toj poziciji ostat će do kolovoza 1944., kad je uhićen zbog sudjelovanja u uroti Vokić-Lorković.⁹⁷ Nemoguće je točno utvrditi otkad traje bliska povezanost Medveda i Babića, ali vjerojatno su se zblížili prilikom rada u Kvaternikovu uredu; svakako su bili istomišljenici, na što upućuje memorandum iz kolovoza 1941. O Vladimiru Frankoviću autor nije pronašao biografske podatke, a za Klišanića lako možemo ustvrditi po funkcijama koje je obnašao da je mogao od početka NDH biti dio skupine domobranskih časnika u kojoj su bili Babić i Medved pod zaštitom najprije Augusta Marića, a potom Ivana Prpića. Glavnostožerni pukovnik Klišanić bio je u trenutku Babićeva bijega glavar stožera I. zbornog područja.⁹⁸ Klišanić je od 4. kolovoza do 21. listopada 1941. bio pročelnik Obćega odjela Glavnoga stožera Ministarstva domobranstva.⁹⁹ Babić je u sličnom periodu zapravo bio podređen Klišaniću. Naime, on je bio pročelnik vojnoga odsjeka Obćega odjela Ministarstva domobranstva. Klišanić će od 21. listopada 1941. do 3. lipnja 1942. biti na dvije vojne dužnosti u Sarajevu. Za rekonstrukciju mreže Babića i njegovih istomišljenika važan je podatak da je Klišanić od 1. studenog 1942. do 23. rujna 1943. bio prvi pomoćnik glavara Glavnoga stožera domobranstva Ivana Prpića.¹⁰⁰

Naposljetku, za misiju je znao general Lavoslav Milić. Naveo je Babić još tri manje poznate osobe: Milana Tomljenovića iz neimenovane filmske agencije u Tomašićevoj 5, učitelja Ivana Jandrokovića i industrijalca Branka Makara, koji je imao vezu s partizanima.¹⁰¹ Milić je stekao čin generala (general-intendant) u jugoslavenskoj vojsci 6. rujna 1940. Taj će čin imati u NDH do 19. veljače 1944., kad postaje general-poručnik. Od 17. kolovoza 1941. do 31. listopada 1943. bio je pročelnik VII. odjela Ministarstva domobranstva / oružanih snaga, a otad pa sve do 24. siječnja 1945. glavar Upravnoga stožera

⁹⁷ HR-HDA-1549-ZIG NDH, 2-3-14, Ladislav Medved, 1183, 1187, 1189.

⁹⁸ HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. I, glavnostožerni pukovnik Ivan Klišanić.

⁹⁹ *Isto.*

¹⁰⁰ *Isto.*

¹⁰¹ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Interrogation of Lt. Col. Babic Ivan, nedatirano i nepotpisano, str. 4.

oružanih snaga.¹⁰² Milić je u svakom slučaju časnik s najvišim činom koji je znao za zavjeru. Općenito je prisutan obrazac da je riječ o „kabinetskim” časnicima iz Zagreba koji su zasigurno imali veliku mrežu simpatizera i poznanika na terenu te su, u slučaju uspjeha misije, mogli pridobiti razne časnike na svoju stranu. U to se pouzdao i Babić, koji će nakon rata reći da časnici domobranstva „nikad nisu stvorili kakvu organiziranu konspirativnu grupu, sa svojom hijerarhijom, pravilima, obaveznim izvršenjem zadataka i slično”.¹⁰³ Međutim, „iz vrhova u Zagrebu”, pri čemu Babić vjerojatno misli na Glavni stožer, časnici koji su razmišljali poput njega bili su „u osobnoj i prijateljskoj vezi s nekima od svojih drugova u provinciji i na borbenim položajima, tako da su ideje i podaci strujali odozgo nadolje, i obratno, i obuhvatili praktično pretežnu većinu časnika Hrvatskog Domobranstva”.¹⁰⁴

Visoki časnici koje je spominjao Babić, poput generala Marića i Prpića, nisu tada bili u aktivnoj službi. Babić je u sklopu rada u školi za časnike u Varaždinu vjerojatno stekao niz simpatizera. Na ispitivanju u Bariju praktički je za svakoga domobranskog časnika kojega je spomenuo rekao da je na liniji HSS-a ili barem da je čestit i sposoban vojnik ako ga nije pobliže poznao. To vrijedi i za kolege časnike u varaždinskoj školi (naveo ih je desetak), za koje je mahom izjavljivao da su izvrsni stručnjaci, dok ih je s ideološkoga motrišta opisao kao „hrvatske nacionaliste suprotstavljene ustašama” koji „simpatiziraju” HSS. Neki su časnici „požrtvovni u svom radu, gorljivi hrvatski patrioti i protivnici ustaša”. Samo za trojicu časnika rekao je da simpatiziraju ustaše, ali je to pripisao tome što su „politički nedovoljno obrazovani”, dodavši da su iznimno poštteni. Tek za trojicu časnika rekao je da su „ustaški špijuni i informatori”, ali ta je skupina uklonjena u veljači 1943. uz pomoć generala Prpića.¹⁰⁵

Među zavjerenicima Babić nije spomenuo neke od istaknutih domobranskih časnika koji su bili na liniji HSS-a poput generala Pere Blaškovića, Matije Čanića, pukovnika Stjepana Mateše, Otona Čuša i Stjepana Jendrašića.¹⁰⁶ Prema izjavi Lavoslava Milića Ozni, „od hrvatskih generala najizrazitiji pristasa HSS-a bio je Petar Blašković, koji je u tom pravcu podržavao kontakt sa ostalim generalima i višim oficirima”. Jendrašić je bio „njegov najbliži suradnik”.¹⁰⁷

Je li za Babićevu misiju znao ministar oružanih snaga Miroslav Friedrich Navratil? Pavelić je nekoliko tjedana nakon Babićeva preleta smijenio

¹⁰² HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. I, general poručnik Lavoslav Milić.

¹⁰³ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 252.

¹⁰⁴ *Isto*. Na taj način funkcioniraju vojni prevrati. Nakon što nastane jezgra voljnih sudjelovati u njemu, lakše je uvjeriti u ciljeve ostale jedinice. LUTTWAK, *Coup d'état: A Practical Handbook*, 94-95.

¹⁰⁵ UK-TNA-WO, 202/150, Translation of Reports in Serbo-Croat Written by Lt. Col. Babić, str. 6.

¹⁰⁶ Vidi: VLAŠIĆ, „Političko djelovanje Augusta Košutića”, 62-63; JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i NDH 1941-1945*, 279.

¹⁰⁷ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.5, „Izjave pojedinih ustaških funkcionera o Dr. Mačeku”, 368.

Navratila, a zrakoplov kojim je Babić preletio tumačen je kao „Navratilov” zrakoplov, iako ga nije samo on koristio.¹⁰⁸ Navratil je nastojao osamostaliti vojsku od utjecaja ustaša.¹⁰⁹ Slovio je kao pronjemački kadar, zagovarao ga je Glaise von Horstenau, a Hitlera i njegove najbliže suradnike, pa tako i Heinricha Himmlera, prilikom sastanaka šarmirao je elokventnošću i dobrim poznavanjem nacističke ideologije.¹¹⁰ Iako su mnogi¹¹¹ u tom trenutku povezivali Navratilovu smjenu s Babićevim preletom, vjerojatnije je da je to poslužilo kao jedna od izlika Paveliću za smjenu. Klaus Schmider smatra da je smjenu mogao potaknuti prelet Babića da bi se učvrstila kontrola nad domobranstvom smjenom Navratila, kojega je naslijedio Ante Vokić, pa je prvi put za vojsku bio zadužen ustaša.¹¹²

Babić je u emigraciji rekao da je zbog Navratila propala jedna opcija prelaska Saveznicima,¹¹³ ali ga je Britancima opisao lijepim riječima, sugerirajući da bi mogao biti koristan za savezničke planove. Rekao je da je imao „izvršnu reputaciju kao pilot i tehnički stručnjak u Jugoslaviji”, da je iznimno inteligentan, dobro obrazovan, razborit, energičan, rezolutan, kao i „dobar organizator, ali bez dovoljnog iskustva u širim pitanjima vojne organizacije”, što nadomješta time da je voljan slušati mišljenja stručnjaka. Naposljetku je Babić priznao da je Navratil pronjemačkoga stava, ali samo iz pragmatičnih razloga, te da bi mogao biti koristan u drugim okolnostima:

„Naklonjen je Nijemcima jer smatra da bi, u sadašnjim okolnostima, svaka druga politika bila protivna interesima Hrvatske jer bi Hrvate Nijemci ili satrtli ili pak prepustili komunizmu. Suraduje s Nijemcima, ali samo onoliko koliko mora, dok u vojnom području štiti i zastupa hrvatske interese. Za domobranstvo je zasigurno od velike vrijednosti. Protivnik je ustaša i zbog toga su ga napadali.”¹¹⁴

¹⁰⁸ Babić je rekao da je riječ o zrakoplovu koji je koristio Pavelić, ali češće ministar oružanih snaga. „Pouke iz promašenih šansi”, *Nova Hrvatska*, 2/1976., 12.

¹⁰⁹ BARIĆ, *Ustroj kopnene vojske domobranstva*, 37.

¹¹⁰ GLAISE VON HORSTENAU, *Zapisi iz NDH*, 317, 363, 367. Vladimir Kren reći će za Navratila da je „vrlo spretan kozer i pozer”. HR-HDA-1549-ZIG NDH, 2-3-17, Izjava Vladimira Krena o Navratilu, 6. 5. 1947., 191.

¹¹¹ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 013.0.51, Dosje Miroslav Fridrih Navratil, 37; BUDOR, *Španjolska diplomacija i Nezavisna Država Hrvatska*, 113.

¹¹² SCHMIDER, *Partisanenkrieg in Jugoslawien*, 362-363. Pavelić nije Kascheu i Horstenauu rekao da je Navratil smijenjen zbog Babića, nego zbog loše suradnje s Ustaškom vojnicom. Kasche po svemu sudeći nije sumnjao u Navratilovu uključenost u Babićev bijeg, ali je naveo da su osobe iz njegove okoline uključene u Babićev prelet. HR-HDA-1450, Zbirka mikrofilмова gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku, D-271, H305968-H305699, Kascheov izvještaj, 22. 1. 1944.

¹¹³ Navratil nije puštao Babića na teren koji bi poslužio kao paravan za izvođenje akcije (podmornicom), što bi upućivalo na to da nije znao za misiju. „Pouke iz promašenih šansi”, *Nova Hrvatska*, 2/1976., 12.

¹¹⁴ UK-TNA-WO, 202/150, Croat Personalities Described by Lt. Col. Babic, str. 1.

Ozna je zabilježila da je Košutić više puta razgovarao s Navratilom za vrijeme planiranja Babićeve misije. Obavještajac Komunističke partije Jugoslavije izvijestio je 1. studenog 1943. da Košutić „vrlo često” posjećuje Navratilov ured i „održava s njim duge razgovore”.¹¹⁵ Krajem prosinca 1943. opet su komunistički izvori izvještavali o tome da Navratil i jedan pukovnik „još uvijek dosta često konferiraju s Košutićem”.¹¹⁶ Je li Košutić obavijestio Navratila o planu ili mu barem nešto natuknuo nejasno je, ali Navratil u svakom slučaju nije spriječio Babićevu misiju – bilo svjesno ili iz neznanja. Amy Schmidt u svojoj doktorskoj disertaciji donosi neobičan podatak, pozivajući se na dokument OSS-a, da je Navratil u srpnju 1944. preletio u London da bi „pregovarao s Britancima o poslijeratnom statusu hrvatskih ličnosti sada povezanih s marionetskom Državom Hrvatskom”. Navodno je, kako se navodi u izvještaju OSS-a, ponudio Britancima nekoliko domobranskih divizija koje bi se borile protiv „okupatora”.¹¹⁷ Ako se Navratil uistinu odvažio na takav pothvat, sasvim je moguće da je Babićeva ocjena o Navratilovoj taktički pronjemačkoj orijentaciji točna te da ga se moglo pridobiti za prosavezničko djelovanje.¹¹⁸

Ljubo Boban istaknuo je da je potrebno daljnjim istraživanjima ispitati jesu li ustaški obavještajni organi bili upoznati s Babićevom misijom.¹¹⁹ Bogdan Krizman sugerirao je da su ustaške vlasti dopustile da dođe do „insciranog bijega” Babića.¹²⁰ Krizman izražava sumnju da je Babićeva misija uopće povezana s HSS-om jer nije bilo ustaške represije nakon preleta.¹²¹ No, takav je prigovor izlišan. Babiću, Pavešiću i Luliću, jedinim osobama kojima se moglo dokazati sudjelovanje u misiji, sudio je Ratni sud Zapovjedništva grada Zagreba, doduše tek u siječnju 1945. Osuđeni su „zbog kažnjivog čina bjegunstva iz vojske” – Babić i Pavešić na smrtnu kaznu, a Lulić na kaznu „doživotne teške tamnice”.¹²² Mraku je također suđeno, ali se on na sudu branio tvrdnjom da je mislio da Babić uistinu ide na službeni put. Oslobođen je i kažnjen

¹¹⁵ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.2.2, Izvještaj, 1. 11. 1943., 19.

¹¹⁶ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.2.2, Obavještanja (*sic!*), 26. 12. 1943., 40. Navratilov američki ispitivač, bojnič Joseph M. Kolisch, naveo je da se „za Navratila govorilo da je u dobrom odnosu sa Košutićem”. HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 013.0.51, Dosje Miroslav Fridrih Navratil, 127.

¹¹⁷ SCHMIDT, „The Croatian Peasant Party in Yugoslav Politics”, 206.

¹¹⁸ Usprkos relevantnosti izvora, taj bi podatak trebalo uzeti *cum grano salis* jer Navratil to nije spomenuo Udbi, a po svemu sudeći ni na suđenju u Zagrebu 1947. Taj bitan podatak ne nalazi se ni u sažetku ispitivanja koji su sačinili Amerikanci prije izručenja Navratila komunističkoj Jugoslaviji. HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 013.0.51, Dosje Miroslav Fridrih Navratil, 124-145.

¹¹⁹ BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 246-247.

¹²⁰ KRIZMAN, *Ustaše i Treći Reich*, sv. 2, 412-413.

¹²¹ KRIZMAN, „Napomene o nekim aspektima politike Hrvatske seljačke stranke”, 24.

¹²² HR-HDA-487-MINORS NDH, Matični list, br. II, glavnostožerni potpukovnik Ivan Babić. Osuda Ratnog suda Zapovjedništva grada Zagreba.

disciplinskim prekršajem zbog dozvole Babićevoj supruzi da otputuje vojnim zrakoplovom.¹²³

Zagrebom su o Babićevoj misiji kružile razne glasine, pa i ona da je Babića „poslao sam Pavelić na pregovore s Englezima”.¹²⁴ Međutim, za razliku od urote Vokić-Lorković, u koju su bili uključeni i vrhovi vlasti NDH, obavještajci (Branko Rukavina i Milutin Jurčić), kao i vrh HSS-a, Babićeva misija nije imala taj ustaški „krak”. No HSS je nastojao pridobiti na svoju stranu barem dio ustaša obećanjem da neće biti revanšizma, što je imalo implikacije i na promatrani slučaj. Na sastanku prominentnih članova HSS-a 4. svibnja 1943. okupljeni su se složili da je potrebno amnestirati dio ustaša. Pernar je „izjavio da stranka u načelu nema ništa protiv toga, ali da mora o tom još govoriti i da bi trebalo odrediti lica koja suradjuju i koja bi se spasilo”. Pernar je naložio promicanje teze da je HSS brana krvoproliću jer bi komunisti „opet krv lijevali, a to da je sada dosta i da treba svakog Hrvata čuvati”.¹²⁵

Babić u jednom pismu spominje da se „razgovaralo i s visoko stojećim ustašama, za koje smo znali da nam za ‘heretičke’ ideje neće skinuti glavu, no ti su se lomili između vjernosti Paveliću, vjere ‘ipak’ u njemačku pobjedu i svojeg hrvatskog rodoljublja; za odlučna rješenja nisu bili”.¹²⁶ Babić u svojem članku spominje i postojanje „vjerodostojnih podataka, da bi se mnogi iz nižih položaja Ustaškog pokreta pridružili HSS i HD (Hrvatskom domobranstvu, op. a.); za neke ustaške postrojbe to se je pozitivno znalo”.¹²⁷ Među nepopravljive protivnike ubrojio je najuži krug oko Pavelića. Pukovniku Riceu Babić je rekao da ustaše imaju iznimno slabu podršku, dok je u Pavelićevu „užu kliku” ubrojio grupu ustaških pukovnika – Antu Moškova, Vjekoslava Servatzyja, Ivana Herenčića, Miju Bzika, Vilka Pečnikara i Eriha Lisaka.¹²⁸

Opis pojedinih ličnosti koji je Babić dao Britancima iznimno je parcijalan, nesustavan i bez unutarnje logike – Babić je dao svoju ocjenu (ili je samo to zabilježeno) o Vilku Begiću, Andriji Artukoviću, Mirku Puku i Josipu Kranjecu. Dok iz opisa možemo zaključiti da Babić i HSS definitivno nisu računali da Begić, koji je opisan izrazito negativno,¹²⁹ može biti prijemčiv za njihove namine, to se ne može zaključiti za Andriju Artukovića. Bivši ministar unutarnjih poslova NDH opisan je relativno pozitivno:

¹²³ HR-HDA-1549-ZIG NDH, 2-3-25, Dr. Stanko Brčić, Afera puk. Ivana Mraka, puk. Ivana Klišanića i ppka Ivana Babića u vezi s aferom Vokić-Lorković, 25. 5. 1945., 637.

¹²⁴ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.2.3, Izvještaj, 29. 2. 1944., 11.

¹²⁵ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.5, Nedatirani izvještaj s oznakom 1943. V. (svibanj, op. a.), 5.

¹²⁶ HR-NSK, ZRISK, R 7971, OVN, Pismo Ivana Babića Vinku Nikoliću, 4. 12. 1968., str. 1.

¹²⁷ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 258.

¹²⁸ Isto, 269; BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 250.

¹²⁹ UK-TNA-WO, 202/150, *Croat Personalities Described by Lt. Col. Babić*, str. 1. Begić je bio sklon Ustaškoj vojnici i „nije bio omiljen među većinom domobranskih časnika”. BARIĆ, *Ustroj kopnene vojske domobranstva*, 30.

„Tipičan je ustaški idealist, častan i dobronamjieran. Prosječne je inteligencije. Sam je pošten i vjeruje u poštenje drugih, pa čak i svojih korumpiranih ustaških suradnika. Pokazao se nesposobnim spriječiti zločine koje su činili njegovi podređeni, premda se s njima nije slagao. U drukčijim okolnostima Artuković bi bio koristan čovjek. No pod ustaškim utjecajem od njega se ne može ništa očekivati.”¹³⁰

Artuković je, prema tisku (pro)komunističke orijentacije, bio sklon suradnji s HSS-om.¹³¹ Ozna je rujnu 1944. smatrala da su Pernar i Smoljan „stalni prijatelji dr. Artukovića”.¹³² Zbog urote Vokić-Lorković valja se osvrnuti i na Mladena Lorkovića. Tadašnji ministar unutarnjih poslova nije sudjelovao u misiji. Dapače, Lorković je, kako se navodi u jednom izvještaju njemačkoga policijskog atašea Hansa Helma, upozoravao na „sumnju u držanju Babića”.¹³³ Nijednom riječju nije Babić spomenuo Vokića i Lorkovića, s čijom se zavjerom u dijelu publicistike pogrešno dovodi u vezu Babićeva misija¹³⁴, što je on sam odlučno odbacio.¹³⁵ Uoči Babićeva bijega vođeno je više pregovora između HSS-a i ustaša o formiranju vlade, ali su bili neuspješni. Košutić i Farolfi barem su tri puta u kolozovu i rujnu razgovarali s Lorkovićem. Pregovori su propali jer je Košutić bio za vladu „stručnjaka”, a Lorković za koalicijsku ustaško-haesesošku.¹³⁶ Ilegalni HSS-ov list *Slobodna Hrvatska* neizravno je spomenuo postojanje tih pregovora. Međutim, oni su opisani kao Lorkovićev trik za jačanje režima, pri čemu je Lorković prikazan kao osoba vjerna Nijemcima.¹³⁷

Naposljetku, valja se osvrnuti i na pitanje je li Glaise von Horstenau znao za Babićevu misiju, pogotovo s obzirom na njegovu neobjašnjenu ulogu u uroti Vokić-Lorković, zbog čega je i smijenjen.¹³⁸ Na to pitanje ne možemo sa sigurnošću odgovoriti. Horstenau je, kako je dobro primijetio Neal H. Peterson, imao „dugu povijest dvostruke igre”.¹³⁹ Babić je, vlastitim riječima, „u neku ruku bio ‘Liebling’ Glaise-a” te je s njime vodio razgovore kakve „nije bilo moguće voditi s hrvatskim vodećim političarima”.¹⁴⁰ Za Babića je u jednom od prvih britanskih izvještaja navedeno da je bio „donedavno u dobrim odnosima s Wehrmachtom”. Babić je, navodi se u tom izvještaju, „dao naslutiti (*hinted*) da uživa povjerenje generala Glaisea von Horstenaua, opunomoćenoga generala,

¹³⁰ UK-TNA-WO, 202/150, *Croat Personalities Described by Lt. Col. Babic*, str. 1.

¹³¹ Stjepan PRVČIĆ, „Trebalo da operemo ljagu s baštine braće Radića”, *Slobodni dom*, 8. 3. 1944., 6-7.

¹³² HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.5, Izvještaj o organizaciji Mačekovaca u Zagrebu i okolici, 27. 9. 1944., 240.

¹³³ HR-HDA-1521, Hans Helm, 3-8-15, Ivan Babić, 3.

¹³⁴ Vidi npr.: KOŠUTIĆ, *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, sv. 2, 156-157.

¹³⁵ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 241-243.

¹³⁶ KISIĆ-KOLANOVIĆ, *Mladen Lorković: ministar urotnik*, 65-66.

¹³⁷ *Slobodna Hrvatska*, studeni 1943., 10-11.

¹³⁸ Slavko Odić spekulira, bez snažnih dokaza, o Horstenauovim vezama s protuhitlerovskom oporbom u Njemačkoj i sa Saveznicima, a s time dovodi u vezu dopuštanje Babićeva leta. ODIĆ, *Neostvareni planovi*, 255-261.

¹³⁹ PETERSEN, *From Hitler's Doorstep*, 636.

¹⁴⁰ HR-NSK, ZRISK, R 7971, OVN, Pismo Ivana Babića Vinku Nikoliću, 8. 8. 1972., str. 2.

koji je austrijski antinacist i ima slična mišljenja (kao Babić, op. a.) o ishodu rata¹⁴¹. Iako se u izvještaju britanskoga veleposlanika pri jugoslavenskoj vladi Ralpa Stevensona od 20. siječnja 1944. navodi da je Babić nosio „tajnu poruku“ Glaisea von Horstenaua, Babić je istaknuo da je to netočno.¹⁴² Babić je pak davao kontradiktorne izjave o tome je li Horstenau znao za njegov plan.¹⁴³

Razlozi neuspjeha

Nakon prelaska Babića u Bari komunistički izvještaji pokazuju da su haesesovci u zemlji smatrali da se Babićeva misija uspješno razvija te da bi im se, zbog straha od njemačkoga preorijentiranja na srpski faktor, znatan dio ustaša mogao lako pridružiti.¹⁴⁴ Tito je tvrdio da su Nijemci znali za Babićev prelet, zatraživši ubrzo po Babićevu dolasku od Britanaca da ga izruče kao „ratnog zločinca“.¹⁴⁵ Tito je, prema jednom izvještaju britanskoga brigadira Fitzroya MacLeana, bio „uzbuđen“ zbog Babićeva leta i „uplašen, da bismo mi mogli pokušati sporazumjeti se s takvim elementima u Hrvatskoj neovisno od partizana“.¹⁴⁶ Tito je bio svjestan da bi uspješna Babićeva misija mogla otežati uspostavu komunističke vlasti, ali, na njegovu sreću, Britanci nisu razmišljali u smjeru koji bi bio suprotan njegovim težnjama. Uznemirenost Tita viješću o Babićevoj misiji samo je jedan u nizu dokaza da je Komunistička partija Jugoslavije Drugi svjetski rat primarno gledala kroz vizuru uspostave svoje vlasti preko građanskoga rata, a ne kao borbu protiv okupatora. Da je prevladavala druga perspektiva, Partiji nikako ne bi smetale znatne domobranske snage koje bi promijenile tabor, ali ako je riječ o prvoj soluciji, onda bi konstelacija bila drugačija jer bi postojala separatna vojna snaga koja bi bila prijatna uspostavi komunističke hegemonije po završetku rata.¹⁴⁷

Međutim, situacija se nije dobro razvijala za HSS usprkos komunističkim strahovima. Rice je 8. veljače izvijestio Deakina (Force 133) da je više puta razgovarao s Babićem i da je ovaj odbio dati Britancima detalje o šiframa¹⁴⁸

¹⁴¹ UK-TNA-WO, 202/150, Preliminary Report on the Detailed Interrogation of Lt Col Babić, str. 1.

¹⁴² BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.“, 264; BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 248.

¹⁴³ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.“, 264; BROUCEK, „Uvod“, 35.

¹⁴⁴ HR-HDA-1491-OZNA, 5.13.5, Izvještaj Mirnog, 15. 2. 1944., 44.

¹⁴⁵ UK-BLO-ASC, Ms. Eng. C. 2688, „Britain, Croatian and the Croat Peasant Party, 1939 – 1945“, 100; „Šubašić ludo vjerovao Titu“, *Nova Hrvatska*, 3/1976., 12; BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.“, 264.

¹⁴⁶ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.“, 268.

¹⁴⁷ Babić je u pismu Rudolfu Kiszlingu efektno sažeo da su on i drugi pobornici njegove misije iz HSS-a i domobranstva držali „da bi se mogla osigurati saveznička pomoć protiv Titove prevlasti“. GLAISE VON HORSTENAU, *Zapisi iz NDH*, 351.

¹⁴⁸ Britanci su prvu radioporuku za Zagreb, namijenjenu Babićevim suradnicima, emitirali bez njegova znanja. Zbog toga u njoj nisu bili predviđeni tajni elementi, pa nije bilo ni odgovora. Nakon toga je Babić izgubio povjerenje u britanske namjere i odbio im dati „tajni umetak“ za komunikaciju. BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.“, 261-262.

za komuniciranje s vodstvom HSS-a, kao i odgovoriti na pitanja koja se tiču domobranstva i hrvatskoga zrakoplovstva. Rice je predložio da se Babića još ispita o tome i nakon toga internira u logor za zarobljenike.¹⁴⁹

Rice je već na prvom razgovoru s Babićem negirao da je postojao poziv Seton-Watsona upućen Tomašiću o kojemu je prije bilo riječi. Po povratku iz Kaira Rice je priznao da pismo ipak postoji, no istaknuo je da se „politička situacija promijenila u tolikoj mjeri, da su čak i osobe, koje su dotadanju politiku vodile i poslale pismo, smijenjene i zamijenjene drugim osobama, koje će voditi drugu politiku”, najavivši Babiću da će teško dobiti odobrenje za put u London.¹⁵⁰ Seton-Watson negirao je da je u kolovozu 1943. poslao poruku Tomašiću, osporivši i Babićevu tvrdnju o promjeni kadrova na ključnim položajima za politiku prema HSS-u.¹⁵¹ No, američki izvor pokazuje da je teško održiva Seton-Watsonova verzija. Naime, američki konzul u Istanbulu Burton Y. Berry u svojem je izvještaju američkom državnom tajniku 20. listopada 1943. spomenuo da je Tomašić spreman doći u Istanbul na pregovore s „nekim predstavnicima (britanske, op. a.) vlade, po mogućnosti s gospodinom Seton-Watsonom”.¹⁵² Babićevu tezu o pismu potkrepljuje i pismo Ricea upućeno Deakinu 1. veljače 1944., u kojemu Rice navodi da će se obratiti Seton-Watsonu da bi dobio „detaljnu priču o njegovim razgovorima s Reiterom”, što pokazuje da britanski službenici nisu sumnjali u spomenuti kontakt.¹⁵³

Nejasno je u kojem su točno trenutku Britanci odlučili da suradnja s Babićem nema smisla, ali dokumenti u dosjeu – koji su očito parcijalni jer nema odgovora na pitanja Babićevih ispitivača o Rajteru i Seton-Watsonovu pismu – pokazuju da konačna odluka o tome nikako nije donesena barem do sredine veljače. Naime, 12. veljače 1944. zaprimljen je zahtjev SOE-a i DMI-a (Directorate of Military Intelligence) za Bliski istok, tajne službe pod odjelom Ministarstva rata. Oni su zatražili prebacivanje Babića u Kairo radi daljnjega ispitivanja.¹⁵⁴ Rice je u pismu Deakinu 8. veljače rekao da „po njegovu shvaćanju Babić ubrzo ide u Kairo”. Također je rekao da prilaže dva pisma koja Babić želi poslati u London, koja nisu sačuvana u dosjeu.¹⁵⁵

Iz postojeće dokumentacije nije jasno zbog čega Babić nije prebačen u Kairo i kako su odbijanje toga zahtjeva argumentirali britanski vojni i obavještajni krugovi u Bariju. Je li se Deakin (Force 133) u međuvremenu predomislio? Babić je smatrao da je odluka o sudbini misije donijeta na najvišoj razini.¹⁵⁶ Iako je britanska politika već prije odlučila da neće biti ništa od Babićeva pla-

Također vidi: „Šubašić ludo vjerovao Titu”, *Nova Hrvatska*, 3/1976., 12; BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 247.

¹⁴⁹ UK-TNA-WO, 202/150, BY/P/3, Riceovo pismo Deakinu, 8. 2. 1944.

¹⁵⁰ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 265-266.

¹⁵¹ „Napomene uz intervju s puk. I. Babićem”, *Nova Hrvatska*, 7/1976., 6.

¹⁵² SCHMIDT, „The Croatian Peasant Party in Yugoslav Politics”, 209.

¹⁵³ UK-TNA-WO, 202/150, BY/P/3, Riceovo pismo Deakinu, 1. 2. 1944.

¹⁵⁴ UK-TNA-WO, 202/150, XC/SC/1, Lt. Col. Babić, 12. 2. 1944.

¹⁵⁵ UK-TNA-WO, 202/150, BY/P/3, Riceovo pismo Deakinu, 1. 2. 1944.

¹⁵⁶ „Šubašić ludo vjerovao Titu”, *Nova Hrvatska*, 3/1976., 12.

na, njemu je to postalo potpuno jasno 27. ožujka. Naime, nakon odluke vlasti da će biti interniran u logor, Babić je emotivno (*not without some emotion*) prokleo britanske časnike. Dodao je i da bi, da je znao da će tako završiti njegova misija, „otišao u Švicarsku”.¹⁵⁷ Odluci o internaciji u logor prethodilo je Babićevo odbijanje dviju ponuđenih „alternativa”: stavljanje na raspolaganje jugoslavenskoj vladi u Kairu ili partizanima.¹⁵⁸ Zadnja Babićeva opaska pokazuje da se osim preleta u Bari razmatrao put u neutralnu Švicarsku. Odabir lokacije možemo spekulativno navesti kao jedan od razloga neuspjeha misije, iako nemamo nikakav dokaz da bi misija bila uspješna da je Babić sletio u Švicarsku. Dapače, mnogo je izglednije da bi odgovor bio isti. No, iz neutralne Švicarske možda bi se lakše moglo stupiti u izravni kontakt s višim ešalonima britanske diplomacije bez rizika od zarobljavanja.

Nekoliko je pak ključnih razloga zašto su Babićevi apeli Britancima bili neuspješni. Prvi se tiče strateške razine, na koju HSS-ovi predstavnici nisu mogli utjecati niti su mogli pouzdano znati što planira britanska politika. Kako se i vidi iz izvještaja o ispitivanju Babića, on je, kao i HSS, priželjkivao britansko iskrcavanje na jadranskoj obali, o kojemu je uvelike ovisio sam plan HSS-a. Tijekom Teheranske konferencije Churchill, saveznički vođa s najslabijim pokrićem u efektivnoj vojnoj sili od trojice savezničkih vođa, zagovarao je invaziju Balkana. Argumentacija za takvu invaziju prilično je logična iz britanske perspektive jer bi se spriječio sovjetski prodor u dobar dio jugoistočne Europe. Međutim, objektivne geografsko-logističke poteškoće izvođenja takve operacije i Staljinovo oštro protivljenje utjecali su na odbacivanje iskrcavanja.¹⁵⁹

Budući da je britansko iskrcavanje postalo gotovo potpuno neizgledno, što HSS-ovci nisu pouzdano mogli znati, cijeli je plan postao suvišan, jer da su Britanci i prihvatili domobrane kao savezničku vojsku, Nijemci i ustaše lako bi ih neutralizirali.¹⁶⁰ Oslanjanje na savezničko iskrcavanje u tom je trenutku bila nužnost za časnike koji su razmišljali poput Babića. Naime, protiv ustaške vlasti efektivno je bilo nemoguće izvesti puč, što je istaknuo i sam Babić u jednom odgovoru na kritike da je trebalo vojskom srušiti poglavnika i poput talijanskoga maršala Pietra Badoglia prevesti Hrvatsku na stranu Saveznika. Babić je tada rekao da je Mussolinija srušilo Veliko fašističko vijeće (dakle,

¹⁵⁷ UK-TNA-WO, 202/150, Final Report on a Croat Military Escapee, 27. 3. 1944.

¹⁵⁸ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 274. Babić u svojem članku pogrešno odluku datira dva dana kasnije.

¹⁵⁹ MCMEEKIN, *Stalin's War*, 497-509.

¹⁶⁰ Kako navodi Edward Luttwak, stručnjak za pitanja državnih udara, efektivno preuzimanje vlasti nemoguće je u zemlji u kojoj je glavni izvor moći zapravo izvan zemlje. Primjerice, mađarski revolucionari uspjeli su preuzeti vlast u zemlji 1956., ali stvarna moć nije bila u Budimpešti nego u Moskvi. Osim toga, odvojene vojne organizacije (u NDH Ustaška vojnica i domobranstvo) jedna su od najdjelotvornijih mjera za sprječavanje državnoga udara jer ne postoji monopol na silu u jednoj vojnoj organizaciji. LUTTWAK, *Coup d'état: A Practical Handbook*, xvii-xviii, 28.

imao je opoziciju unutar same vladajuće stranke), a protiv njega su bili i „drugi politički krugovi, diplomacija, pa i sam kralj”.¹⁶¹

Drugi se razlog tiče „timinga” operacije, na koji su HSS-ovci mogli utjecati. U razgovoru s Jančikovićem Babić je rekao da se o tome razmišljalo pola godine prije, odnosno vjerojatno od primitka Seton-Watsonove poruke. U trenutku dolaska u Bari ni Krnjević ni drugi predstavnici HSS-a nisu bili u jugoslavenskoj vladi. Naime, HSS od kolovoza 1943. nije imao ni predstavnike u jugoslavenskoj vladi na čelu s Božidarom Purićem ni formalne kontakte s britanskom vladom.¹⁶² Babićeva poruka da želi razgovarati s Krnjevićem u trenutku dok je on potpredsjednik jugoslavenske izbjegličke vlade vjerojatno bi imala drugačiju težinu.¹⁶³ Krnjević je tvrdio da je postojao period od nekoliko mjeseci u kojemu su Hrvati mogli nametnuti svoje ciljeve britanskoj politici. Krnjević navodi da su negativni izvještaji britanskih izaslanika kod Draže Mihailovića zbog kolaboracije s Nijemcima utjecali na to da se britanska politika okreće prema Hrvatima. S tim u vezu Krnjević dovodi upit iz svibnja 1943. koji mu je uputio britanski veleposlanik pri jugoslavenskoj vladi u Londonu George William Rendel. U tom je zahtjevu Rendel zatražio od Krnjevića da mu navede za koja područja smatra da bi trebala pripadati Hrvatskoj.¹⁶⁴ Krnjević je zatražio granice NDH plus dio Istre, dalmatinske otoke, Međimurje, Baranju i dio Bačke.¹⁶⁵ Krnjević je istaknuo da je u Italiju trebalo doći 1943., „a ne godinu dana kasnije, kada je rat već bio gotov i kada je svatko tko je prelazio u Italiju mogao postati samo iseljenik, a nikako saveznik”.¹⁶⁶ Dio Krnjevićevih zaključaka možemo svrstati u sferu naknadne pameti jer ne postoje čvrsti dokazi da je Rendelov upit bio pokazatelj preorijentacije britanske politike prema Hrvatima, ali odgađanje Babićeva leta definitivno je utjecalo na slabljenje mogućnosti uspjeha misije.

Osim tih okolnosti na koje je HSS mogao utjecati, prije svega organizacijom ranijega preleta – iako, naravno, ne znamo koliko su nepremostive bile tehničko-operativne prepreke – teško je ne primijetiti da HSS-u nije išla na ruku činjenica da su o Babićevu slučaju odlučivali neki od ljudi koje su Titovi partizani očarali nekoliko mjeseci prije. Babićevo ispitivanje prvo je dolazilo na stol Williama Deakina u SOE u Kairu, koji je prije nekoliko mjeseci proveo u Titovu štabu. Upravo su Deakinovi izvještaji utjecali na prebacivanje

¹⁶¹ „Apsurdi jedne zlobne kritike”, *Nova Hrvatska*, 7/1976., 7.

¹⁶² UK-BLO-ASC, Ms. Eng. C. 2688, „Britain, Croatian and the Croat Peasant Party, 1939 – 1945”, 98.

¹⁶³ Krnjević i Šutej izjavili su 5. kolovoza 1944. da će biti „promatrači” u vladi te odbili otići u Kairo iako je Eden to tražio. JUKIĆ, „Osvrt na glavne prigovore mojoj knjizi”, 558.

¹⁶⁴ Juraj KRNJEVIĆ, „Moje djelovanje u Londonu u prošlom svjetskom ratu”, *Hrvatska istina* (Melbourne), siječanj/veljača 1982., 7.

¹⁶⁵ KRNJEVIĆ, „Važni po hrvatski narod diplomatski dokumenti iz prošlog svjetskog rata”, 46.

¹⁶⁶ Juraj KRNJEVIĆ, „Moje djelovanje u Londonu u prošlom svjetskom ratu”, *Hrvatska istina*, siječanj/veljača 1982., 8. Sličnu je kritiku uputio Dinko Šuljak. ŠULJAK, *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*, 383.

britanske podrške Titu, bili oni utemeljeni više ili manje u realnosti.¹⁶⁷ Babića je 12. i 13. (ili 13. i 14.) siječnja ispitivao i Fitzroy MacLean, koji je bio na čelu britanske vojne misije pri Vrhovnom štabu Narodnooslobodilačke vojske (NOV) i partizanskih odreda Jugoslavije. On je spomenutoj problematici pristupao samo s vojnoga gledišta,¹⁶⁸ odnosno zanimala ga je jedino oružana borba protiv Nijemaca, zbog čega je dao *va banque* podršku Titu, odnosno podržavao je suradnju domobranstva i NOV-a, ali uz bezuvjetno pridruživanje domobrana NOV-u.¹⁶⁹ Babiću nije pomoglo ni to što je tražio povezivanje s Jančikovićem. Naime, Britanci jedno vrijeme nisu dopuštali Jančikoviću da napusti Bari zbog sumnje da je kolaborirao s Nijemcima.¹⁷⁰

Zaključak

Misija potpukovnika Babića bila je zakašnjeli pokušaj HSS-a i nekih domobranskih časnika da se pridruže vojnoj borbi zapadnih Saveznika protiv sila Osovine, imajući primarno u vidu očuvanje hrvatskih interesa nasuprot NOP-u i četničkom pokretu. Misija predstavlja jedan od ključnih, ali dosad nedovoljno istraženih pokušaja redefiniranja položaja Hrvatske u završnoj fazi Drugoga svjetskog rata. Na temelju deklasificiranih dokumenata britanskoga War Officea, dopunjenih domaćom i emigrantskom građom, moguće je jasnije rekonstruirati ciljeve, sudionike i motive Babićeve akcije.

Nasuprot četnicima, koje je britanskim časnicima prikazao potpuno neprikladnima za britansku politiku, i partizanima, čiji je – iako su se borili protiv sila Osovine – primarni zadatak bio uspostava komunističke vlasti, Babić je pokušavao britanske časnike uvjeriti u tezu da je dobro organizirana i suštinski protunjemačka regularna vojska NDH vojna formacija s kojom bi Britanci trebali surađivati uz partizane protiv sila Osovine. U takvu odnosu snaga oni bi mogli biti kočničar partizanskih težnji za uspostavom

¹⁶⁷ Dušan BIBER, „Otvorena tajna arhiva britanske diplomacije (3)”, *Vjesnik u srijedu*, 21. 6. 1972., 32-34; Dušan BIBER, „Otvorena tajna arhiva britanske diplomacije (11)”, *Vjesnik u srijedu*, 16. 8. 1972., 36.

¹⁶⁸ Također vidi: „Šubašić ludo vjerovao Titu”, *Nova Hrvatska*, 3/1976., 12.

¹⁶⁹ BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 262-263. Diplomati Foreign Officea smatrali su, iz njegovih izvještaja, da je MacLean „pod utjecajem Tita, da je ‘jak titoist’ i slično”. Dušan BIBER, „Otvorena tajna arhiva britanske diplomacije (2)”, *Vjesnik u srijedu*, 14. 6. 1972., 34.

¹⁷⁰ UK-TNA-FO, 371/44329, 2/67/44, Stevenson Edenu, 14. 1. 1944. Nekoliko mjeseci poslije, u lipnju 1944., s Babićem je kratko u Caserti razgovarao Šubašić kao predsjednik jugoslavenske vlade, što je Babić opisao u svojem članku i u intervjuu. Ta kratka epizoda izlazi iz okvira ovoga rada jer se u tih nekoliko mjeseci promijenila politička situacija i Babić *de facto* više nije bio relevantan politički akter. Šubašić je Babiću rekao da s Titom ne razgovara kao predsjednik HSS-a, nego kao predsjednik jugoslavenske vlade. Babićeve prigovore da je ključno imati odvojenu vojnu silu koja bi spriječila Titove planove Šubašić je odbacio ističući da on ima političku podršku Churchilla i Velike Britanije, što će biti dovoljno za kontrolu komunisti. BABIĆ, „Moja misija kod Saveznika godine 1944.”, 275-278; „Šubašić ludo vjerovao Titu”, *Nova Hrvatska*, 3/1976., 12; BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*, 255-257.

komunizma. Babićeva se kalkulacija temeljila na predviđanju i nadanju da će doći do britanskoga iskrcavanja na jadranskoj obali, koje bi omogućilo efektivno prebacivanje domobranstva, ili barem najvećega dijela, u savezničke redove. Iako je, kako su naveli sami britanski ispitivači, Babić odbio detaljnije govoriti o političkim pitanjima dok ga se ne stavi u vezu s Londonom, iz njegovih odgovora ipak možemo shvatiti bit njegova plana, pa tako i uvjerenje da je dio ustaša spreman pristupiti takvu planu ako će se povoljno razvijati.

Misija svjedoči o postojanju alternativnih koncepcija hrvatske politike u Drugom svjetskom ratu. Babić i njegovi suradnici jasno su prepoznali opasnost od komunističke dominacije i jugoslavenskoga unitarizma nakon savezničke pobjede te su pokušali osmisliti put kojim bi vodstvo HSS-a očuvalo vojnu autonomiju kao zalag za osiguranje interesa hrvatskoga naroda. Iako je misija propala, mreža ljudi koja je stajala iza Babića pojavila se i prilikom urote Vokić-Lorković, što potvrđuje da je riječ o dugoročnoj strukturi i strategiji.

HSS nije odustao od pokušaja uspostavljanja kontakata sa Saveznicima, a za nekoliko mjeseci u tome su im se pridružili i pojedini vodeći ustaški funkcionari. Brojni časnici koje je u istrazi spomenuo Babić, poput pukovnika Klišanića, Frankovića, Medveda i Mraka, sudjelovat će u puču Vokić-Lorković.¹⁷¹ Većina¹⁷² ih je ubijena pod nerazjašnjenim okolnostima prilikom ustaškoga povlačenja, vjerojatno u travnju 1945.¹⁷³, kao i prvaci HSS-a Ljudevit Tomašić i Ivanko Farolfi.

Arhivski i neobjavljeni izvori

HR-HDA: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb:

- fond 487-MINORS NDH: Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske.
- fond 1005, Bićanić Rudolf.
- fond 1006, Blažeković Milan.
- fond 1450, Zbirka mikrofilmova gradiva iz inozemnih arhiva koje se odnosi na Hrvatsku.
- fond 1491-OZNA: Odjeljenje zaštite naroda za Hrvatsku.
- fond 1521, Hans Helm – policijski izaslanik pri Poslanstvu III. Reicha u Zagrebu.
- zbirka 1549-ZIG NDH: Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti Nezavi-

¹⁷¹ Josip GRBELJA, „Puč Vokić-Lorković: Svi podmetači nogu (4)“, *Večernji list* (Zagreb), 15. 11. 1994., 45.

¹⁷² Prema jednom od sudionika, Antunu Maroeviću, Franković nije bio uhićen, za razliku od drugih domobranskih pukovnika koji su sudjelovali u zavjeri. Josip JOVIĆ, „Pavelićev najteži zločin“, *Nedjeljna Dalmacija* (Split), 21. 7. 1993., 16.

¹⁷³ Klišanić je u ožujku 1945. poslao pismo obitelji. Josip GRBELJA, „Puč Vokić-Lorković: Svi podmetači nogu (6)“, *Večernji list*, 17. 11. 1994., 38.

sne Države Hrvatske i Narodnooslobodilačkog pokreta.

- fond 1561-SDS RSUP SRH: Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske.

- fond 1769, Radica Bogdan.

- fond 2124, Smith Pavelić Ante.

HR-NSK, ZRiSK, R 7971, OVN: Hrvatska, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, Zbirka rukopisa i starih knjiga, R 7971, Rukopisna ostavština dr. Vinka Nikolića.

UK-BLO-ASC: Ujedinjeno Kraljevstvo, Bodleian Libraries, Oxford, Arhiv Stephena Clissolda.

UK-TNA-FO: Ujedinjeno Kraljevstvo, The National Archives, London, fond Foreign Office.

UK-TNA-WO: Ujedinjeno Kraljevstvo, The National Archives, London, fond War Office.

Objavljeni izvori i tisak

Hrvatska istina (Melbourne), 1982.

Nedjeljna Dalmacija (Split), 1993.

Nova Hrvatska (London), 1976.

Pravica, 1943.

Slobodna Hrvatska, 1943.

Slobodna riječ (Buenos Aires), 1982.

Slobodni dom, 1944.

Večernji list (Zagreb), 1994.

Vjesnik u srijedu (Zagreb), 1972.

Literatura

BABIĆ, Ivan. „Jugoslavenska vojska kao oruđe srpske hegemonije”. *Hrvatska revija* (München), 1976, br. 4: 483-501.

BABIĆ, Ivan. „Moja misija kod Saveznika godine 1944.” U: *Hrvatska revija: jubilarni zbornik 1951-1975*, ur. Vinko Nikolić. München; Barcelona: Knjižnica Hrvatske revije, 1976, 240-279.

BAN, Andras D., ur. *Pax Britannica: Wartime Foreign Office Documents Regarding Plans for a Postbellum East Central Europe*. New York: Columbia University Press, 1997.

BARIĆ, Nikica. *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941. – 1945*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.

BOBAN, Ljubo. *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije I*. Zagreb: Školska knji-

ga; Stvarnost, 1987.

BROUCEK, Peter. „Uvod”. U: Edmund Glaise von Horstenau, *Zapisi iz NDH*. Zagreb: Disput, 2013, 15-78.

BUDOR, Karlo. *Španjolska diplomacija i Nezavisna Država Hrvatska*. Zagreb: Školska knjiga, 2013.

COLIĆ, Mladen. *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941*. Beograd: Delta-Pres, 1973.

FRKA, Danijel; NOVAK, Josip; POGAČIĆ, Siniša. *Zrakoplovstvo Nezavisne Države Hrvatske 1941. – 1945*. Zagreb: Školska knjiga, 2021.

GLAISE VON HORSTENAU, Edmund. *Zapisi iz NDH*. Zagreb: Disput, 2013.

HEHN, Peter N. „Serbia, Croatia and Germany 1941-1945: Civil War and Revolution in the Balkans”. *Canadian Slavonic Papers* 13 (1971), br. 4: 344-373.

HOETTL, Wilhelm. *The Secret Front: The Story of Nazi Political Espionage*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1953.

JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta. *Hrvatska seljačka stranka*. Zagreb: Globus, 1983.

JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta. *Ustaše i NDH 1941-1945*. Zagreb: Liber; Školska knjiga, 1977.

JELINOVIĆ, Zvonimir. „Hrvatska vojska (domobranstvo) i obrana”. *Časopis za suvremenu povijest* 27 (1995), br. 3: 569-583.

JUKIĆ, Ilija. „Osvrt na glavne prigovore mojoj knjizi”. *Hrvatska revija* (München), 1974, br. 4: 555-562.

JURČEVIĆ, Josip. *Bleiburg: jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*. Zagreb: Dokumentacijsko informacijsko središte – DIS, 2005.

KAZIMIROVIĆ, Vasa. *NDH u svjetlu nemačkih dokumenata i dnevnika Gleza Fon Horstenau 1941-1944*. Beograd: Nova knjiga; Narodna knjiga, 1987.

KISIĆ-KOLANOVIĆ, Nada. *Mladen Lorković: ministar urotnik*. Zagreb: Golden marketing, 1998.

KOŠUTIĆ, Ivan. *Hrvatsko domobranstvo u Drugom svjetskom ratu*, sv. 2. Zagreb: Privredni marketing; Nakladni zavod Matice hrvatske, 1994.

KRAJAČIĆ (Stevo), Ivan. „Ilegalni rad u Zagrebu”. U: *Zbornik sjećanja Zagreb 1941-1945*, sv. 3, ur. Lutvo Ahmetović i dr. Zagreb: Gradska konferencija SSRNH Zagreb; Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske; Školska knjiga, 1984, 27-37.

KRIZMAN, Bogdan. „Napomene o nekim aspektima politike Hrvatske seljačke stranke u međuratnom i ratnom razdoblju”. *Časopis za suvremenu povijest* 10 (1978), br. 3: 19-24.

KRIZMAN, Bogdan. *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*. Zagreb: Globus, 1980.

KRIZMAN, Bogdan. *Ustaše i Treći Reich*, sv. 2. Zagreb: Globus, 1986.

KRNJEVIĆ, Juraj. „Važni po hrvatski narod diplomatski dokumenti iz prošlog svjetskog rata”. *Kalendar Hrvatski glas* (Winnipeg), 1980: 44-77.

LUTTWAK, Edward N. *Coup d'état: A Practical Handbook*. Revised edition. Cambridge; London: Harvard University Press, 2016.

MCMEEKIN, Sean. *Stalin's War: A New History of World War II*. New York: Basic Books, 2021.

ODIĆ, Slavko. *Neostvareni planovi*. Zagreb: Naprijed, 1961.

ODIĆ, Slavko; KOMARICA, Slavko. *Noć i magla*, sv. 2: *Gestapo u Jugoslaviji*. Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1977.

PETERSEN, Neal H., ur. *From Hitler's Doorstep: The Wartime Intelligence Reports of Allen Dulles, 1942-1945*. University Park: The Pennsylvania State University Press, 1996.

RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1996.

RAIĆ, Vlaho A. *Saveznici i N.D.H.: dokumenti iz Švicarske*. Buenos Aires, 1960.

SCHMIDER, Klaus. *Partisanenkrieg in Jugoslawien: 1941-1944*. Hamburg; Berlin; Bonn: E. S. Mittler & Sohn, 2002.

SCHMIDT, Amy K. „The Croatian Peasant Party in Yugoslav Politics”. Doktorska disertacija, Kent State University, 1984.

ŠKVORC, Đuro. „Pukovnik Ivan Babić – život i djelo”. *Zbornik Janković* 6 (2022), br. 7: 157-185.

ŠULJAK, Dinko. *Tražio sam Radićevu Hrvatsku*. Barcelona; München: Knjižnica Hrvatske revije, 1988.

ŠUTE, Ivica. *Slogom slobodi! Gospodarska sloga 1935-1941*. Zagreb: Srednja Europa, 2010.

TOMASEVICH, Jozo. *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945: Occupation and Collaboration*. Stanford: Stanford University Press, 2001.

VLAŠIĆ, Anđelko. „Političko djelovanje Augusta Košutića tijekom Drugog svjetskog rata i poraća (1941. – 1964.)”. Doktorski rad, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2010.

SUMMARY

**„We Want to Save Croatia from Further Disaster”
Objectives of Lieutenant Colonel Ivan Babić’s Mission**

This study investigates Lieutenant Colonel Ivan Babić’s 1944 mission, drawing on newly declassified British War Office files, communist intelligence reports, the illegal press of the Croatian Peasant Party (HSS), memoirs, and Babić’s correspondence. As a courier for the HSS and the Croatian Home Guard, Babić sought, together with the HSS political leadership, to shift the alignment of the regular army of the Independent State of Croatia (NDH), along with some Ustasha defectors, to the Allied side against the Axis powers. A focus of the mission was to delegitimize the Chetniks as a viable partner for the Allies due to their collaboration with the Axis, while positioning the Home Guard as an anti-German, pro-Allied force. Babić argued that the Home Guard, as an organized military structure, could serve as a counterweight to both Chetniks and the communist-led Partisans, ensuring Croatian interests post-war. The author reconstructs the previously unknown participation of the Home Guard involved in the mission, shedding light on the pro-Allied *milieu* within the Home Guard’s officer corps, many of whom later participated in the Vokić-Lorković coup. The mission’s failure is attributed to the Allies’ strategic shift after the Tehran Conference, which ruled out a Balkan invasion, as well as HSS indecisiveness and the pro-Partisan bias of British officials.

Keywords: Ivan Babić; Croatian Home Guard; Croatian Peasant Party; World War II; Independent State of Croatia